MINNESSKRIFT

VID

HUNDRAFEMTIOÅRSFESTEN

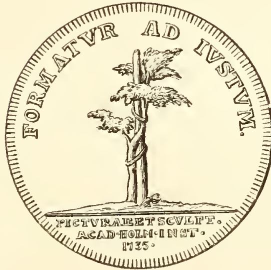
I

KONGL. AKADEMIEN FÖR DE FRIA KONSTERNA

ENLIGT AKADEMIENS UPPDRAG

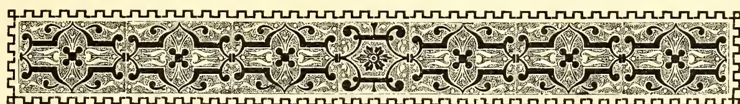
AF

CARL RUPERT NYBLOM

UPSALA
R. ALMQVIST & J. WIKSELL.

UPSALA 1885
R. ALMQVIST & J. WIKSELL'S BOKTRYCKERI.

Den högtid, Akademien för de fria konsterna nu firar, är en minnets högtid. För femtio år sedan, den 21 mars 1835, begicks den senast, och den dagen ljöd i hennes högtidssal en åldrig, längesedan tystnad stämma, som inledde festen. Ett halft sekel har sedan dess förrunnit, och vi nu lefvande ha all anledning att liksom den gamla öfverintendenten Silfverstolpe erinra oss, huru den nya högtidsdagen, som vi nu fira, "hänvisar på flydda tiders upplysning, på vacklande belägenheter", strider och brytningar, "på dessas öfvergång och äfven på betryggande utsigter för det tillkommande". Såsom det höfves på en sådan dag som denna, har akademien velat upplifva hågkomsten af de flydda tre halfseklen, icke genom någon utförd historik, hvartill tid och krafter icke räckt till, utan genom en kort tillbakablick på det gångna tidsskedet i dess hufvuddrag. Må dessa flyktiga erinringar förmå i någon mån göra akademiens fest till en minnets fest; den samtidiga utställning, som nu skall öppnas, vill visa, hvad akademien är mäktig att åstadkomma; af fullaste hjerta lägga vi äfven härtill den önskan, att dagen varde en förhoppningarnas högtid.

* * *

Den akademiska konstundervisningen härleder sig i allmänhet från sen-renaissancens dagar vid 1500-talets slut. Förut hade den konstnärliga uppfostran försiggått i mästarnes atelierer, och detta hade utan tvifvel stor och betydelsefull inverkan på elevens utbildning genom det personliga inflytandet från läraren; men det innebar ock en del faror, dels så, att undervisningen vardt i många stycken rent handtverksmessig, dels ock så, att lärjungen lätt kunde stanna vid inlärandet af mästarens teknik och form samt tillegna sig hans uppfattningssätt och typer, såsom exempelvis förhållandet var i Peruginos och i den milanesiska skolan. När manierismens förderf bröt ut i den italienska konsten, måste man derför vara betänkt på ett medel att hämma det onda, och detta fann man i inrättandet af akademier för konststudiers bedrifvande. Några ansatser i sådan riktning hade visserligen långt förut gjorts i Florens under Lorenzo de' Medici och i Padua af Squarcione och hans store lärjunge Mantegna; men den första egentliga akademien var den betydelsefulla *Accademia degli incamminati* i Bologna, stiftad af Lodovico Caracci, i gemenskap med hans brorsöner Agostino och den berömde Annibale Caracci. Samtidigt uppstod under skydd af påfven Sixtus V den mera till namnet än betydelsen ryktbara *Accademia di San Luca* i Rom, stiftad af manieristen Federigo Zucchero, och den eger ännu i dag bestånd.

Föredömet verkade, och sedan den italienska konstens traditioner blifvit fortplantade norr om Alperna till Frankrike, stiftades i Paris 1643 den franska målareakademien, i det tolf de bäste konstnärer samlades under kardinal Mazarins protektorat och med allvar togo konstens befrämjande om hand, hvarefter denna stiftelse ge-

nom konung Ludvig XIV:s öppna bref erhöll stadgar och namn af kunglig akademi. Den hade sina sammankomster i Louvre, der alla dagar kl. 6—8 på aftonen tecknades eller formades i lera efter naken modell, och den professor, som hade månaden, gick omkring och korrigerade de arbetande, hvarjemte man mottog och samlade målningar och skulpturer såsom receptionsstycken af dem, som intagits i akademien. Sista lördagen i hvarje månad samlades man till en konferens om gemensamma angelägenheter, och på Saint Louis' dag, som var högtidsdagen, utdelades belöningarna, hvilkas högsta form blef rättigheten att få färdas till Rom och der studera och kostnadsfritt vistas vid den i Villa Medici 1667 grundade och ännu bestående afdelningen af den franska målareakademien. Det är efter dessa mönster, som vår svenska konstakademi blifvit grundlagd och ordnad. Hon är sålunda till sin rot och form fullkomligt fransk. Men ej nog dermed: — hon har till sina allra första lärare haft fransmän, och det franska inflytandet har allt fortfarande varit icke allenast starkt, utan länge nog öfvervägande inom henne.

Men om detta var förebilden, så har vår akademies historiska uppkomst en praktisk grund, som nära sammanhänger med vårt lands högre odling, med utvecklingen af vårt folks formanlag och den inom Sverige öfvade konstens historia, hvilken sedan i hundra femtio år mer eller mindre starkt knutit sig till akademien och hennes verksamhet såsom utbildningens stöd och kärna.

Konsten, som är en af odlingens ädlaste blommor, kom sent som en utifrån införd planta till vårt fosterland. Att ej tala om våra medeltidskyrkor och sådana enstaka fakta som erkebiskop Jakob Ulfsons ifver att

med målningar pryda templen i erkestiftet, kunna vi från Gustaf Vasa och hans söner, förnämligast Johan III, räkna konstens uppspirande i Sverige. Då var det, såsom en magister Malmborg säger i sin disputation "de pictura" i Upsala 1717, italienska konstnärer och arbetare, som inkallades för att pryda slotten och äfven kyrkorna, hvilka den sist nämnde konungen och hans drottning Catharina Jagellonica ville förläna något af den glans, som utmärkte katolicismen. Under Gustaf Adolf och trettioåriga kriget började de svenske härförarne känna lusten att pryda sina hem så, som de funno förhållandet vara söder om Östersjön, och i drottning Christinas tid vunno svenska vapnen ej blott ära och länder, utan äfven dyrbara konstverk, som hemfördes, hvarjemte drottningen inkallade främmande konstnärer, såsom Bourdon och Beck, hennes porträttmålare, hvilka dock ej lyckades väcka några hos nationen slumrande anlag.

Det var först under Carl XI, då Sveriges stormaktsvälde var fullfärdigt och erkändt, som konstens uppblomstring började visa sig, ådagaläggande, att odling och maktställning gerna följas åt här i verlden. Denna uppblomstring framstod dels i Ehrenstrahls inflytande såsom allegoriserande dekoratör och porträttmålare, dels i synnerhet i och med den väldiga nybyggnaden af kungliga slottet, detta sista minnesmärke af vår stormaktstids högsinthet och lefvande känsla af det gamla ordet: "*noblesse oblige*". Der ega vi vår nu varande konstbildnings första naturliga rotstock. Det är, som det alltid har varit, byggnadskonsten, den äldsta och på sitt sätt ädlaste och mest omfattande af konsterna, som gjort denna bildning verkligt rotfast i vår jord, och ehuru äfven arkitekturen är importerad, kan den på grund af det nämnda

förhållandet sägas vara verkligt vuxen på svensk jord, ja, till och med ej som drifhusväxt, utan på kalljord. Ty slottsbyggnadens former äro visserligen lånade från Italien, men i slutet af 1600-talet lånade alla folk från italienarne, och ingen har lånat sjelfständigare, med ädlare förstånd om förebildernas sanna betydelse, än det arkitektoniska snille, som åt Carl XI gjorde utkastet till Stockholms konungaborg. Det är en öfverflyttning, som icke är slafvisk, ty den är ett sant snilleverk, och Italiens egna stormästare i konsten skulle i sanning känna sig stolta öfver en sådan ättling som den yngre Nicodemus Tessin.

Utom för slottet och andra byggnader samt dermed sammanhängande utveckling af konstsinne och konstutöfning, hafva vi sannolikt äfven Nicodemus Tessin att tacka för ett dyrbart, om ock sent tillgodogjordt materiel för konstens studium. Öfverintendenten Silfverstolpe berättar nämligen i sitt nyss nämnda tal för femtio år sedan, att i en dagbok af 1687, som Tessin efterlemnat, finnes antecknadt det pris, för hvilket en del antika statyer i gips, som ännu tillhöra akademien, anskaffats från Paris. Länge lågo dessa i brist på uppställningsplats nedpackade i lårar under det forna gjuthuset vid Beridarebanan, och först 1780 firade de sin uppståndelse och hafva sedan utgjort grundstommen bland akademiens gipser. En sägen hade utbildat sig, att de kommit som gåfva från Ludvig XIV till Carl XI, men den nämnde hemulsmannen har nog rätt, då han tillskrifver dem Tessins och den svenska regeringens tillskyndelse, ehuru oblida omständigheter hindrade dem att genast från början verka väckande och lyftande på konstsinnet. Medan de i källarhvalfven sofvo sin långa sömn, hade vårt fädernesland spelat ut sin

korta roll som stormakt, genomlefvat Carl XII:s hjeltesaga och den stora ofredens hemska dagar. Det var klart, att under en tid, som hade sådana saker att tänka på och sörja för, var det slut med lusten för konstens fredliga värf. Den under Carl XI påbörjade slottsbyggnaden afstannade, och de inkallade eller här fostrade konstnärerna utvandrade, så att det såg ut, som om den späda brodden vore för alltid förbi, dödad af den kyliga vårluft, som här i vårt kära land både i materielt och andligt hänseende så ofta gjort förhoppningarna om intet.

Men sedan landet fått fred och det afbrutna slottsbyggnadsarbetet 1727 åter upptagits, började för vår konst den verkliga vårsprickningen. För det stora företagets fullbordande inkallades företrädesvis franska konstnärer, målare och bildhuggare, hvilka, med minne af hvad och huru de sjelfve lärt i sitt hemland, företogo sig att, på samma gång de underhöllo sin egen skicklighet i att teckna, söka utbilda dem, som skulle vara behjelpliga vid verkets utförande. De kommo öfverens, säger den berömde öfverintendenten Adelcrantz i det tal, hvarmed han 1795 nedlade sitt presidium i denna akademi, — de öfverenskommo att för öfnings skull antaga och på egen bekostnad löna en modell, efter hvilken de om aftnarne ritade, hvarjemte de äfven sedermera gjorde sina elever "af samma förmån delaktige". Det var år 1734 denna blygsamma ritskola började sin oegennyttiga verksamhet.

Men den skulle svårligen ha fått någon större betydelse, om ej inom landet funnits en man, som tagit saken om hand och vårdat den späda plantan. Denne man var Sveriges store konstkännare och mecenat, grefve Carl Gustaf Tessin, hvilken såsom öfverintendent från 1728 ledde slottsbyggnadsarbetet efter sin aflidne faders

storartade plan. Han blef själen i det nya företaget att bilda en konstnärlig uppfostringsskola, och "hans namn var", såsom Silfverstolpe säger, "det föreningsord, hvaraf konsten fann sig i behof på en för henne ännu främmande mark". Den, som ledde undervisningen, var franske målaren Guillaume Taraval, hvilken, född 1701, vid nu berörda tidpunkt befann sig i sin kraftigaste ålder och ända till sin död 1750 fortfor att leda skolan. Upsala universitets museum eger en vacker duk af Taraval. Det är en panneau-bild, framställande morgonen: ett par af dessa den franska rococo-konstens rosenröda, men eljes i hyn något perlgråa små genier, "*putti*", vältra sig med välbehag i de lätta morgonskyarne, på hvilkas höjdpunkt tronar en stolt, galande tupp. Den taflan har alltid förefallit som en träffande tidsallegori af den unga konstskolans framträdande.

Den 10 (21) mars 1735 erhöll hon genom Tessins bedrifvande stadsfästelse under namn af "Kongl. Ritare-akademi". Vi sväfva ej i okunnighet om hennes första sätt att utöfva sin verksamhet, ty minnet deraf finnes bevaradt hos en samtida skriftställare. Kansliradet Carl Reinhold Berch har, i "Anmärkningar vid Svenska Post-tidningarne" 1735, härom yttrat följande, som för sakens intresse må efter originalet meddelas. Han säger om den nya akademien:

"Hon är på samma sätt inrättad som den fransöske. Rummet der hon hålles (til des man får något vist, dijt jemväl de i Giuthuset på rennarbahnen befintelige *copior* af *antiquer* kunna föras) är en sahl i Slottet, där fyra dagar i weckan ifrån kl. 6 til 8 om aftnarne, en afklädd Karl warder satt i någon tienlig stälning. Hvar och en, som gjordt begynnelse i ritande, och en gång fått

högwälborne Herr Gref Tessins *polett*, kan då infinna sig och taga rum på de i en half*circul* bygda bänckarne, effter hvilken sida, som han har största lusten att afrita eller i ler *modellera* den til efftersyn framställdte karlen. Under det bemäldte karl hvilar sig, aldenstund några stälningar äro nog uttröttande, går Fransöska Slottsmålaren *Monsr* Taraval omkring, och utmärker hvad som är felat; hvilket hvar och en, då karlen åter ställer sig i sin förra *positure*, sjelf får ändra: men på de dagar, som ritas för *præmium*, warder ingen påmint om sina fel. Til ähreteckn för honom, som vid sådana *ocorrigerade* teckningars igenomseende befinnes hafwa gjordt bäst samt til upmuntran för de öfriga, hafwer högbemäldte Herr Grefwe Tessin redan låtit slå en liten *Medaille* af Guld. På ena sidan af densamma är Hans Konl. Mayt:s bild, och på den andra et ungt träd, fastbundit vid en rät käpp, med dessa ord: Formatur ad iust*um*, Det får skick efter det rätta; och inunder, Picturae et Sculp*turæ* Acad*emia* Holm*iæ* inst*ituta 1735*, En målar och bildthuggare Schola inrättad i Stockholm åhr 1735. En dylik penning af silfver torde jemväl gifvas åth någon af de andra *eleverne*, som gifva godt hopp om sig".

Detta var första uppkomsten af Kongl. Akademien för de fria konsterna. I september 1735 utdelades af Tessin den första guldmedaljen åt konduktören Peter Wallrave och en af silfver åt målaren Johan Pasch.

Den sålunda nystiftade akademien kunde dock icke lefva utan allt understöd, endast på kungligt erkännande och absolut frivillighet hos lärare och lärjungar. Hennes utgifter voro väl ej stora, men de bestriddes af konstnärerna sjelfva till 1740, då akademien fick sitt första offentliga understöd af statsmedel. På grund af Stän-

dernas skrifvelse den 18 april 1739 lät nämligen Kongl. Maj:t genom bref till Statskontoret den 25 juni s. å. anordna en summa af 500 daler s. m. att från 1740 års början till akademien utbetalas. Denna obetydliga summa förslog knapt att betala modellen och underhålla lampan, säger Adelcrantz, som sjelf vardt en af anstaltens första lärjungar, och således fingo konstnärerna lemna sjelfva undervisningen för intet. Detta förhållande fortfor, så länge Taraval lefde. Då han dog 1750, hade han i femton år på det oegennyttigaste sätt skött undervisningen. Vi efterlefvande, som sällan äro så oegennyttiga, må egna detta ädla handlingssätt vår uppriktiga hyllning. Af de öfriga främlingarna afreste de flesta, när deras kontrakt voro tilländalupna.

Sedan fortforo visserligen öfningarna, men under några år lamt nog, säger Adelcrantz, tilldess de vid början af 1750-talet åter upplifvades genom ifriga bemödanden af statybildhuggaren Bouchardon, bekant för de vackra lejonen på kongl. slottets fasad, och den nämnde Wallrave, som vid den tiden var "Dessinatörlöjtnant" vid fortifikationskontoret och dog 1756 med det vitsordet af Giörwell i Svenska Mercurius, att han var en af de yppersta ritare, Sverige någonsin haft. Någon tid derefter fingo de biträde af gravören, sedermera hofintendenten Rehn, och "dessa tre läromästare undervisade likaledes ungdomen utan annan belöning än nöjet att vara fäderneslandet nyttige".

Imellertid beviljades den 18 januari 1753 den första lönen för en professor vid akademien, och den af Kongl. Maj:t anslagna summan var 200 daler s. m. årligen. Under Adolf Fredriks och den konstälskande Lovisa Ulrikas tid ökades med ständernas begifvande småningom akade-

miens tillgångar. Genom kongl. bref af den 28 september 1756 ökades de från 500 till 800 daler för 1757 och 1758, 1759 till 2,088 daler, samt från början af 1760 till slutet af 1766 till 2,100 daler: den 18 november sist nämnda år faststäldes enligt ständernas förslag akademiens stat till 4,100 daler s. m., motsvarande 683 $^1/_3$ riksdaler i silfver, utgående från slottsbyggnadsfonden, och denna stat gälde i tio år.

Under frihetstidens senaste skede hade sålunda akademien vunnit en relativ sjelfständighet, och med de stigande inkomsterna hade äfven flere, undervisningen tillhörande utgifter kunnat bestridas, så att, enligt Adelcrantz' utsago, icke allenast professorerna fingo mot sitt besvär någorlunda afpassade arvoden, utan äfven särskilda lärare i anatomi och perspektiv kunde antagas. Akademien njöt den kungliga familjens särskilda beskydd: tre prinsar, af hvilka två sedan bestego Sveriges tron, hade deltagit i ritskolans öfningar och, såsom det heter i hertig Fredrik Adolfs tal 26 januari 1797, i kamratskap med flere af dem, som då voro professorer, såsom Lorentz Pasch, Lafrensen, Hilleström och Hallblad. Högsta tillsynen utöfvades från början af öfverintendenten för Kongl. Maj:ts byggnader, så att efter Tessin (1728—1741) presidiet å embetets vägnar innehades först af friherre Hårleman (1741—53), sedan af grefve Cronstedt (1753—1767).

Under dessa första tre decennier genomlefde akademien sin barndom. Möjligheten af ett vidare framskridande ur barndomsåldern berodde på tvenne omständigheter. Den ena var, att en del yngre svenskar, som egnat sig åt konsten, fått tillfälle genom kunglig frikostighet eller anslag af slottsbyggnadsfonden att göra resor

och studier, hvilka de, då de hemkommit, sökte göra fruktbärande. Imellertid voro de konstarter, som odlades, utom arkitekturen, mycket få: de inskränkte sig till porträttmåleri, dels i olja, dels i pastell, hvilket otvifvelaktigt stod högst, miniatyrmåleri, hvari flere nådde stor fullkomning, kopparstick och medaljgravering, hvilka båda arter med ifver utöfvades. Den andra och kanske allra mest befordrande omständigheten var framträdandet af en man, kallad att bli den fosterländska konstbildningens stöd och akademiens andre stiftare. Denne man var öfverintendenten friherre Carl Fredrik Adelcrantz. Öfverintendent var han 1757—1795; han dog året derpå, 70 år gammal. Han var således nära 40 år högste styresman för den akademi, hvars skola han sjelf genomgått. "Hon var", säger Silfverstolpe, "ännu ett svagt samfund: han förvandlade henne till ett konstens lyceum".

Den 17 februari 1768 sammankallade friherre Adelcrantz i öfverintendentskontoret å slottet några af sina kamrater inom den gamla akademien, nämligen hofintendenten Gustaf Lundberg, den berömde pastellmålaren, som sedan 1743 var franska målarakademiens ledamot, hofintendenten Johan Pasch, som redan var vid akademien anstäld, Pierre L'Archevêque, den franske bildhuggaren, Sergels förste lärare, den skicklige medaljgravören Daniel Fehrman och hofintendenten Johan Rehn, en af den äldre institutionens lärare. Dessa utgjorde den gamla stammen af akademiens medlemmar. De hade tillkallat fem andra konstnärer, perspektivmålaren Johan Sävenbom, som i Paris studerat Joseph Vernets arbeten, hofgravören Per Floding, som med offentligt understöd studerat kopparstickarekonsten i Paris, porträttmålaren Lorentz Pasch d. y., som studerat under Pilo i Köpen-

hamn och i Paris, medaljgravören GUSTAF LJUNGBERGER, som med sin morbroder kansliradet Berchs hjelp flere gånger fått reseunderstöd till Frankrike och Italien, samt "Dessinatörlöjtnanten" JAKOB GILLBERG, som i fyra år studerat kopparstickarekonsten i Holland och Frankrike. Dessa fem intogos som ledamöter i akademien, L'Archevêque utsågs till direktör för undervisningen, Lorentz Pasch, Ljungberger och Gillberg gjordes till professorer, och Floding blef sekreterare, hvarjemte han fick i uppdrag att föreläsa geometri, perspektiv och anatomi. Den sålunda pånyttfödda akademien började med ifver sin verksamhet, och den 16 juni 1768 utdelades fyra medaljer, af hvilka en i guld om tio dukater åt friherre Albrecht von Lantingshausen.

Första uppgiften blef nu att utarbeta förslag till stadgar och ordna undervisningen; och sedan man enats häri, gjordes derom framställningar till regeringen, som i sin ordning vände sig till rikets år 1769 församlade ständer. På deras tillstyrkan fick akademien i skrifvelse af den 1 mars 1770 löfte om stadgar och privilegier samt fullmakter för embetsmännen, hvarjemte anstalter skulle göras att inreda rum för skolan i gjuthusen vid Rännarebanan. Under 1770 fortgick arbetet med diskussion af det förslag till "Reglor", som inlemnats af preses, och samtidigt hade akademien, enligt anteckning i "Dagboken", att uthärda ridiculiserande angrepp i tidningarna: Dagligt Allehanda innehöll tvenne så kallade "Critiquer", af hvilka den ena, mot professorerna personligen riktade, enligt akademiens beslut offentligen bemöttes.

I december 1770 var diskussionen om stadgarne nära afslutad, och allt var efter det nämnda kungabrefvet af 1770 redo för konstituerande af den nyupplifvade aka-

demien. Men, säger Adelcrantz i sitt afskedstal, "innan detta hann till verkställighet, öfverhöljdes himmelen med oväntade moln. Konungen dog (i början af 1771), och rikets ständer, som kort derefter sammankommo, voro icke benägna för fria konsterna. Långt ifrån att bevilja dem nya förmåner, var det hardt när, att de skulle mista några af de redan undfångne. Fråga blef om att afskeda akademiens då varande direktör och att taga ifrån tvenne dess ledamöter lönerna, som de på Slottsbyggnadsstaten innehade. Jag blef hårdt tilltalad, för det att tvenne unga konstnärer (Sergel och Masreliez), som gåfvo bästa hopp och sedermera uppfyllt det till rikets gagn och deras utmärkta heder, fått vistas i Rom 5 à 6 års tid med pension, då franske eleverna, hvilka anfördes till exempel, icke njöto pension längre än i 3 år. Men till lycka räckte detta ovädret intet länge: en upplyst oförfärad konung upphöjde dess spira, och lugnet återkom."

Adelcrantz' biograf i Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-akademien, excellensen Skjöldebrand, har upplyst något närmare om förhållandet. Adelcrantz, som redan 1753, då han utsträckte en anbefald utländsk resa för slottsbyggnadens räkning öfver föreskriften, af de maktegande hotats med att ställas till ansvar, blef 1771 föremål för verklig förföljelse. Han, som, under det han ledde slottsbyggnadens fullbordande vid Drottningholm, men med otillräckliga medel, icke tvekat att pantsätta sitt eget bordsilfver för att ej nödgas afbryta arbetet, var en af dem, som vid 1771 års riksdag ansågs ha förverkat sina embeten, och förevändningen var, att han för större beqvämlighets skull ändrat en trappa till ett af konungens mindre rum och byggt den af trä. Flere

trappor af samma art funnos förut i slottet, men Adelcrantz blef för denna småsak anklagad och ställd till rätta inför en kommission. Då kom till all lycka 1772 års revolution och gjorde slut på den löjliga förföljelsen. Fyra månader senare fullbordade Gustaf III sin faders verk, då han den 5 januari 1773 på Ekolsund gaf sin stadfästelse åt akademiens förslag till statuter.

Konung Gustaf III, som förut var hedersledamot af den danska målarakademien, blef nu beskyddare för den, som han sjelf gifvit ny stiftelse, yttrar Elers med anledning häraf i sin bekanta skildring af Stockholm. Och det är sant: konungen vardt hennes nitiske beskyddare; men stiftaren, själen och lifvet i akademien var friherre Adelcrantz. Att redogöra för de stadgar, han utarbetade åt "Kongl. Målare- och Bildhuggare-Akademien", som hon från den tiden hette, är här ej utrymme. Det må vara tillräckligt att anmärka, att deras bestämmelser allt framgent legat till grund för akademiens lif och den form, detta fått i laglig väg, — en form, som visat sig i särskilda delar behöfva ändras och jemkas efter nya tider och förhållanden, men i grunden varit god och sund, hvilket visats deraf, att den ej blifvit i sin kärna gammalmodig, ehuru den gält mer än hundra år, och man kan trotsa hvem som helst att finna en stomme, som bättre lämpar sig för våra förhållanden. Härvid skall dock alltid medgifvas, liksom akademien sjelf genom många delvis företagna förändringar, senast för sju år sedan, sjelf tydligt medgifvit nödvändigheten af detalj-ändringar och förbättringar. Dessa äldsta statuter äro för öfrigt ett mönster för liknande skrifter både i uppställningens logiska klarhet och i språkformens enkla motsvarighet mot innehållet.

Men ett och annat saknades ännu, för att denna konsternas nya högskola i vårt land skulle motsvara sitt ändamål. Här må vi anföra Adelcrantz' egna ord, emedan de innehålla några goda regler, som visa, att han i åtskilligt stod före sin tid. "Således felade", säger han, "en princip-skola för begynnare, att lära med correction rita alla särskilda delar af menniskokroppen, innan de våga att föreställa hela figurer, hvilken förberedning är äfven så oumgänglig, som att barn lära känna bokstäfverna och stafva, innan de läsa rent. Likaledes var ingen ritskola inrättad för ornamenter, djur och landskap, af hvilka i synnerhet ornament-teckning är så nödvändig för handaslöjder i gemen, att alla tillverkningar, från den konstigaste och dyrbaraste intill den enfaldigaste, äro begärlige och finna afsättning i samma mån, som de med färdighet i ritningen äro arbetade. Om undervisning i architekturen och dertill hörige delar var icke heller anstalt gjord, och ännu mindre om skola att rita efter antique statuer och basreliefs, hvaraf likväl fans en dyrbar, men så godt som bortglömd samling uti ett mörkt rum på Rännarebanan."

Framställningar i dessa ärenden gjordes i vederbörlig ordning, och följden blef ett kungabref af den 20 mars 1777, hvarigenom akademiens inkomster, som dittills varit 683 $^1/_3$ rdr specie, ökades med 1,316 $^2/_3$ rdr, så att de från och med nämnda år utgjorde 2,000 rdr årligen. På grund häraf uppgjordes ny stat, som faststäldes den 20 november 1777, och dermed var akademiens ekonomiska existens betryggad, så att det vardt möjligt att öka teckningsprofessorernas antal till sex, tillsätta en professor i byggnadskonst och inrätta principskolor för teckning af figurer och ornament.

2

Sålunda var allt tills vidare väl beståldt. Men med inredningen af gjuthusen vid Rännarebanan för akademiens behof, hvarom talats i Kongl. Maj:ts bref af den 18 februari 1753, i öfverintendentens yttrande vid akademiens första sammankomst med förd dagbok, den 17 februari 1768, och slutligen äfven i § 21 af akademiens statuter, blef ingenting af. Akademien saknade eget tak öfver hufvudet och hade alltid haft stora svårigheter med sina lokaler, af hvilka den ena varit obeqvämare än den andra. Hon hade först varit inhyst i ett oinredt rum i öfversta våningen af slottet, som sedan blef konungens audiensrum. Derifrån hade modellskolan 1751 flyttats till ett stort rum i slottets nedersta våning, ett rum, som enligt Adelcrantz' anvisning låg "midt emot konungens trappa". År 1770 hade hon fått plats i flygeln åt Logården, der sedan Museum inrättades; men detta räckte ej längre än till 1773, då akademien för dryga kostnader måste af sina små medel hyra och inreda rum i Rosenadlerska huset (numera Mynttorget n:o 4).

Så mycket mera välkommet var det, då öfverdirektören Gerhard Meijer, eljes bekant såsom den der verkstält gjutningen af Gustaf Vasas och Gustaf II Adolfs bildstoder, skänkte akademien det hus, i hvilket hon ännu bor, enligt gammal beteckning n:o 29 qvarteret Uttern vid Rödabod-torget. Gåfvobrefvet var dateradt den 18 december 1775. "Med Kongl. Maj:ts höga välbehag, tillstånd och stadfästelse", såsom det hette, verkstäldes den 5 maj 1776 beslutet att åt akademien öfverlemna huset till evärdlig egendom med det vilkor, att gifvaren under sin lifstid skulle uppbära hyrorna af huset eller deremot svarande summa, hvarjemte bestämdes, att om akademien skulle någon tid derifrån uthysas eller

huset till annat behof användas, akademiens rätt dertill skulle upphöra och egendomen tillfalla Meijers manliga arfvingar eller i brist af sådana frimurarebarnhuset i Stockholm. Den 5 juni 1776 blef gåfvobrefvet med dertill hörande säkerhetshandlingar på Kongl. Maj:ts befallning af justitiekansleren Liljestråle med högtidlighet till akademien öfverlemnadt. Samma dag valdes Gerhard Meijer till akademiens hedersledamot: han var såsom sådan den förste.

Imellertid kunde akademien icke genast taga sin nya egendom fullständigt i besittning. Den 28 juni 1780 hölls der den första sammankomsten, vid hvilken den kort förut hemkallade Sergel första gången var med som professor. Nu hade Adelcrantz haft den glädjen att i den nya bostaden få uppacka och åtminstone provisoriskt uppställa de flere gånger nämnda gipsafgjutningarna efter antiken, hvilka utgjorde akademiens största skatt. I anledning häraf utbrister Silfverstolpe, hänförd, mer än ett halfsekel senare: “I denna boning fick man ändteligen skåda dessa lysande fenomener, som hvarje dag slå vår syn med en ny stråle, denna förborgade skatt, som inom källarhvalfvens mörker utgjorde ett sjelfständigt konstens område, men ohäfdadt under nära ett århundrades framlopp“. Den 8 december 1780 hugnade Gustaf III akademien med ett besök och tog i betraktande anordningarna. Han fann dervid, huru otjenlig ännu modellsalen var, och huru trångt stoderna efter antiken voro uppstälda. Ritningar till en ny flygelbyggnad åt sjösidan voro imellertid redan färdiga, hvilka uppvisades och godkändes. För framtida uppförande af denna tillbyggnad beviljades genom kungabref af den 1 februari 1785, att de hyresmedel af 666 $^2/_3$ rdr specie, som årligen utbetalts åt den

nyss förut aflidne förre egaren till huset, skulle få samlas till en byggnadsfond så stor som behofvet påkallade. Sedan akademien i sex år uppburit dessa medel, blefvo de imellertid till statskontoret indragna, så att akademiens stat derigenom minskades från 2,000 till 1,333 1/3 rdr specie. — Det sålunda vunna och använda huset hade sina anor. Det byggdes 1671—72 åt kongl. rådet och öfverståthållaren Axel Sparre af den äldre Nicodemus Tessin; det brann ned 1751, och egendomen hade sedan flere egare, innan den kom i Meijers hand; han utvidgade tomten och återuppbyggde huset, så att det 1757 stod färdigt. Senare tider ha gifvit det dess nu varande utseende, särskildt den påbyggnad, som på 1840-talet utfördes af öfverste Blom.

Under denna gustavianska period var Adelcrantz akademiens allt i allom både i väl och i ve. Vi ha redan sett, att han hade svårigheter att bekämpa för att få sitt verk tryggadt, men de kommo då utifrån. Han skulle icke undgå vedervärdigheter äfven inom akademien sjelf, ehuru han segrande genomgick dem. Derom vittnar akademiens "Dagbok", dess protokoll, och orsaken var just den man, som på grund af sitt embete var pligtig att sköta denna dagbok, nämligen akademiens sekreterare, professor Floding. Han var af en kinkig och stridbar karakter, och Estlander har troligen icke orätt, då han i sin konsthistoria yttrar: "Det förefaller alldeles som om första paragrafen i stadgarne, der ledamöterna hotas med uteslutning, 'derest de ej iakttaga förening och vänskap samt sorgfälligt undvika all afvoghet och missämja', haft sin anledning i Flodings konflikter". Hans anteckningar i dagboken, hvilken han förde från 1768, äro delvis skäligen slarfviga, men referera med mycken omständlighet hans egna anföranden, hvarjemte han imellanåt i små-

saker ger luft åt en viss skämtsamhet, såsom då han 1772 antecknar, att afskedade gardeskorpralen Hederblom, som antagits till modell, begär att få skrifvas som vice vaktmästare, hvilket nekas honom, "emedan han derigenom skulle få pretentioner". Redan 1773 började han väcka retsamma frågor; 1774 fortsatte han på samma sätt och påstod, att missnöje blifvit honom visadt, samt fordrade undersökning, som dock enkelt och klokt afböjdes af preses. Men 1777 gaf han verklig anledning till skarpa anmärkningar på grund af försummad expedition, hvaraf följden blef, att akademien i slutet af året skilde honom från sekreteraretjensten jemte den del af professorsembetet, som bestod af deltagande i akademiens rådslag. Säkert är, att han från den tiden icke vidare förekommer i protokollen såsom närvarande vid sammankomsterna.

Men dertill är vidare att märka, att Floding 1766 gifvit förslag om inrättande af en gravyrskola för kopparstickarekonstens upphjelpande i riket, framlagd i en skrift om 98 sidor i tryck, och på ständernas tillstyrkan hade han af Kongl. Maj:t för ändamålet fått sig tillerkändt ett årligt anslag, men på grund af oordentlighet i uppdragets skötande hade akademien på tillfrågan från högsta ort afstyrkt vidare understöd, och Floding hade slutligen genom ett kungabref af 15 april 1779 förlorat rätten att uppbära vidare anslag.

Det ser ut, som om Floding endast väntat på hämndens stund, då han 1782 öppnade formlig rättegång mot akademien, hvilken han beskylde att lättsinnigt ha skött om händer hafda medel, hvarvid han dock sjelf undandrog sig allt ansvar, såsom den der inga medel förvaltat. Det var hos Rikets Kammarrevision målet anhängiggjor-

des. Akterna i detta mål, hvilka af Floding till största delen på tryck utgåfvos i en skrift, upptagande 78 stora qvartsidor, vittna om kärandens advokatoriska talang, men också om hans hänsynslöshet och skriflusta. Processen, som varade i två år, afslöts den 23 mars 1784 med Kongl. Maj:ts dom, som fastställde kammarrevisionens utslag, enligt hvilket Floding förlorade rättegången, hvarförutom han för oskickligt skrifsätt dömdes att plikta 10 rdr specie, hälften till skolorna i Lappmarken, hälften till lasarettet i Stockholm, samt tillika att af akademiens preses "undfå tjenlig och alfvarsam föreställning med åtvarning att hädanefter med mera sagtmodighet och tillbörlig aktning mot akademien sig uppföra". Denna "föreställning" gafs honom vederbörligen den 2 juni 1784, och den återfinnes, skriftligen affattad, bland akademiens handlingar.

Floding, som dog 1791, efterträddes redan 1777 i sekreteraretjensten af arkitekten Tempelman, som visade sig vida fogligare och ordentligare; men 1790 uppstodo äfven misshälligheter med honom på grund af anmärkningar vid dagbokens förande, och han begärde derför en längre tids permission från tjensten. Snart nog var dock saken bilagd, och han skötte åter sina åligganden, hvarmed han fortfor till 1816.

När Adelcrantz 1795 nedlade sitt embete, kunde han i alla händelser med skäl säga, att hans efterträdare "fann för sig ett lyckligare tidehvarf, än det han sjelf genomvandrat". När han 1757 blef öfverintendent, hade utom medaljörerna, som af ålder varit lönade i riket, endast en konstnär lön på stat, nämligen en porträttmålare med 1,000 daler s. m. När han afgick, uppbars lön af tre historiemålare, en miniatyrmålare, två porträttmålare, en land-

skapsmålare, en statybildhuggare, en ornamentbildhuggare, två medaljörer och två ciselörer. Hvad han sjelf varit som konstnär, blefve för vidlyftigt att här upprepa och bedöma. Men det må dock erinras om, att slottsbyggnaden af honom fullbordades med utförandet af Lejonbacken, att han byggt Adolf Fredriks kyrka, Operahuset och Norrbro, allt minnesmärken, komponerade i en för den tiden sällsynt ren stil, enkla och solida i utförandet, vittnande om allvar i smaken och manlighet i sinnet. Hans sista vandring i lifvet var till akademiens årsutställning 1796: han dog några veckor derefter, 1 mars samma år. Adelcrantz var en af dessa mångbegåfvade andar, som icke varit ovanliga inom den svenska odlingens historia. Utom arkitekturen älskade han vitterheten, var både kännare och utöfvare af musikens konst och hade äfven anlag som skådespelare. Men hvad mera är — han var en man med energisk förmåga och ädel karakter, afhållen af sina vänner, bland hvilka Sergel under de senare åren hörde till de förtrognaste. Akademien firade den 1 februari 1797 sin bortgångne förmans minne med ett högtidstal af hennes ledamot, sekreteraren Thure Wennberg. Men konsten sjelf hade rest honom de ädlaste minnesmärken i det porträtt, som målats af Roslin, och den marmorbyst, som modellerats af Sergel, hvilka begge konstverk pryda akademiens samlingar.

Under Adelcrantz' ledning hade akademien allt mera förkofrats i afseende på tillegnandet af goda krafter både till ledamotskap och undervisning. Direktör för läroverket var först L'Archevêque (1768—1777), som för sjuklighet reste till Montpellier och der afled, efter honom Pilo (1777—1792), hvilken som ung genomgick målarehandtverkets grader och derunder var en af akademiens första

lärjungar, men åren 1740—1772 lefde i Danmark, der han svingade sig upp till danska akademiens direktör, samt hemkommen blef det samma äfven här, en värdighet, hvaraf han genom sin förmåga var fullt förtjent, samt LORENTZ PASCH d. y. (1793—1805), som vardt den gustavianska tidens egentlige porträttmålare. Ty det var och blef porträttet, som inom måleriet gaf bästa uttrycket åt tidens formlust, och som under fattiga förhållanden bildade den naturliga matjorden för den importerade konstplantan. De af konstnärerna, som hunno längst, hade studerat ute, och flere af dem hade sin egentliga verksamhet i utlandet, förnämligast i Paris. Det är ungefär samma företeelse, som vi iakttaga i våra dagar. Af dessa konstnärer blefvo 1773 på en gång ROSLIN, HALL och LAFRENSEN ledamöter; af dem lefde den först nämnde sin mesta tid i Paris, der han äfven dog, den andre vann likaledes rykte utomlands och dog i Belgien, och den sist nämnde gick så fullständigt upp i Frankrikes konst, att han är mest känd under ett namn, Lavreince, som väl liknar, men icke är hans eget, men alla tre ha lemnat oss vackra minnen af sin verksamhet under längre eller kortare vistelser i hemlandet. Samma år som dessa berömda män intogs äfven HILLESTRÖM, som från hautelisseväfvare, med bibehållande för all tid af den hans första konstart tillhörande blekheten i färg och obestämdheten i kontur, vardt periodens genremålare och sträckte sin verksamhet långt fram i nästa sekel, samt PER KRAFFT d. ä., som länge studerat konsten i utlandet och bland annat blifvit professor i Baireuth samt hemkommen täflade med Pasch såsom den gustavianska tidens skildrare i porträttform.

Ju mera vi nalkas 1780, akademiens första blomstring,

desto märkligare bli de i henne upptagna männen. En sådan var Elias Martin, hvilken började sin bana som embetsmålare, men hvars konstnärsanlag af Sveaborgs mästare, Ehrensvärd, upptäcktes och sedan utbildades hufvudsakligast genom studier i England, der han äfven förvärfvade sig ett namn, hvilket han sedermera med heder uppehöll såsom en af vår svenska konsts bästa äldre landskapsmålare. Med honom kommer en, mot den föregående tidens smak stridande, fläkt af naturalism in i vår konst. Förut hade man af naturliga skäl, såsom redan är anfördt, hufvudsakligen byggt på fransk grund och hållit mer eller mindre fast vid franska traditioner. Martins uppfattning stod i en viss motsats häremot: den stod naturen närmare. Men ännu starkare blef motsatsen på ett annat håll, som icke var naturalismens, utan den renade antikuppfattningens.

Den opposition mot barockens och den franska rococo-smakens allenavälde, som här och hvar i Europa börjat visa sig dels som en enkel, mera verklighetsskildrande teckning af naturen, dels som en noblare uppfattning af henne på grund af nytt antikstudium, hade i det senare hänseendet fått en af sina första och snillrikaste målsmän i svensken Johan Tobias Sergel, hvars lif och verk äro för väl kända att här behöfva genomgås. Efter att från 1767 hafva idkat studier utomlands, förnämligast i Rom, och der frambragt en del af sina yppersta verk på grund af förenade natur- och antikstudier, hemkom han på hög kallelse 1779 och var 1780 såsom nyutnämnd professor sin preses behjelplig vid uppställningen af akademiens gipsafgjutningar. Med honom kom en ny anda in i akademien och hennes undervisning; det franska väsendet fick, så vidt det var flärd, vika för de båda makter,

natur och antik, som Sergel främst hyllade, eller naturen efter de gamles grundsats, "*la nature dans le principe des anciens*", såsom han 1811 skref till den unge Byström. I denna sin sträfvan understöddes han snart af Louis Masreliez, redan som barn naturaliserad svensk, hvilken hade sin styrka som tecknare och derför kunde kallas vår Carstens, men framför allt såsom grundligt bildad och insigtsfull lärare, och jemte honom af Sveriges största konstfilosofiska snille, Carl August Ehrensvärd. Sergel hade den glädjen att samtidigt 1783 få i akademien mottaga dessa båda sina vänner, den ene som medlärare, den andre som hedersmedlem.

När akademien tillegnat sig sådana män som Martin, Sergel, Masreliez och Ehrensvärd och i spetsen för sig egde Adelcrantz, målsmän för arkitektur, konstlära, bildhuggeri, historie- och landskapsmålning, när hon derjemte egde goda porträttmålare både i olja och miniatyr samt förträffliga kopparstickare och medaljgravörer, kan hon väl sägas hafva kulminerat. Högre har hon i de representerade arternas mångfald och omfattning knappt hunnit sedan, om hon ock i åtskilliga hänseenden onekligen skridit framåt med tiden. Gustaf III:s tid synes äfven i detta hänseende ha varit en gyllne tid, hvarvid man dock aldrig får glömma, att det var stormaktsväldet och frihetstiden, som sådde de frön, hvilka skänkte blom och frukt under Gustafs dagar. Det var skada, att den snillrike konungen ej i afseende på konsten egde grundligare insigt eller lyckligare instinkt, ty han fäste sig med sina franska sympatier gerna vid det ytliga och glänsande, eller innehållets betydelse fick, såsom vanligen förhållandet är hos dilettantismen, ersätta hvad som brast i formförmågan. Härigenom lades grunden till en kommande

tids onekliga svaghet, och hela denna lätt förklarliga ensidighet fick sitt talande uttryck, i motsats mot de nämnde stormännens grundlighet, då den visserligen snillrike, men fantastiske dekorationsmålaren Desprez 1784 inkallades från Frankrike och gjordes till historiemålare och förste arkitekt, utom det att han arbetade i sitt egentliga fack, teaterdekorations-målningen, hvari han var en mästare. Ledamot af akademien blef han 1785. Af öfriga framstående ledamöter må till sist nämnas den berömde porträtt- och historiemålaren Wertmüller, som i tjugu år vistades i Frankrike och dog fjerran från sitt fädernesland i Nya verlden, samt Carl von Breda, porträttmålaren, som i sina studier vändt sig till England och genom sin gedigna konst blef för den följande tiden ett minne från akademiens första stora lifsskede.

Hvad undervisningen beträffar, fortgick den och utvidgades betydligt, utan att dock lemna några mera framstående resultat, något som väl mest var beroende på de goda anlagens sparsamma förekomst. Om än akademien för en modellerad, så kallad akademisk figur lemnade medalj åt en elev med det stolta namnet Carl Adolph Phidias, så hafva dock ej häfderna visat, att han gjorde skäl för namnet. Af särskild vigt var nog, att den förut nämnda, af Floding anlagda gravyrskolan förenades med akademien, som 1780 äfven fick granskningsrätt öfver alla utkommande gravyrer, emedan en af Flodings skyddslingar, vid namn Snack, öfver kronprinsen Gustaf Adolf förfärdigat en sådan, hvilken på befallning indrogs. Medaljer utdelades på högtidsdagen, den 24 januari, konung Gustafs födelsedag, och voro af tre slag: den första och största var slagen till minne af statuternas utfärdande 1773 och förskref sig från 1780; den andra var gjord till

minne af Gerhard Meijers donation af akademiens hus; den tredje eller jettonen var den äldsta af Tessin 1735 slagna, som förut omtalats. Akademiens stora pris utdelades första gången 1787 åt Jonas Åkerström, bondson från Norrland, hvilken börjat som målargesäll hos Desprez och nu blef akademiens utrikes pensionär; men medel till resestipendiet fattades. Några konstens vänner och beskyddare i Stockholm sammansköto då 600 rdr specie, för att Åkerström skulle kunna resa utomlands, och dertill lade konungen 333 1/3 och akademien för sin del 100 rdr. Pensionären afreste först till Paris, sedan till Rom, der han afled redan 1795. En annan lofvande elev, landskapsmålaren Nordqvist, som erhöll reseunderstöd, bortrycktes af bröstsjukdom i Neapel. Om den mängd af elever, som erhöllo medaljer, Svedman och andra, har minnet ej mycket att bevara. Sergels elev Erik Cainberg gjorde hastigt uppseende, men gick sedan småningom nedåt.

En inblick i undervisningens art och beskaffenhet lemnar den "Relation", som direktören Lorentz Pasch afgaf i januari 1796. Han ordar först om teckningen efter gipser och upplyser, att den öfvats af ett mindre antal elever, än läraren önskat, under det att dock en större mängd infunnit sig att teckna och modellera efter antikerna i de tvenne månader under sommaren, som dertill användes. Det nit och den drift, ungdomen dervid ådagalagt, vittnade ej blott om håg, utan äfven om insigt i nödvändigheten att rita efter gipser för att lära sig afteckna naturen. Dernäst lägger direktören vigt vid utarbetande af eskisser för den större historiemålningen eller kompositionen och anbefaller denna öfning, på det att eleven må ernå "den dristighet och det slags styrka i sinnet, som fordras för att företaga och full-

komma en så stor föresats som historiemålningen i dess vidsträckthet". För detta ändamål föreslår han, att täflingarna skulle förekomma icke en utan fyra gånger årligen, en gång i hvart qvartal. För öfrigt önskar han, att den ifver, som han finner i tillväxt hos eleverna, i ett hänseende måtte aftaga, nämligen i antalet af dem, som i principskolorna rita eller bjuda till att rita. "Mängden deraf", säger han, "är barn, flere i ganska späd ålder." Men konst som vetenskap fordrar en viss styrka i fattningsgåfvan, och för konstens studium måste ögats fattningskraft och handens gerning följas åt. "Till detta senare blir nödvändigt, att den lilla gossens hand når opp till ritbänken", anmärker Pasch godmodigt. Det hade blifvit en modesak att låta barnen gå i principskolorna. Föreställningar häremot hade ej sparats, men det ålåge akademien att vidtaga verksamma åtgärder mot detta oskick. Enligt direktörens tanke borde ingen mottagas i skolorna under nio års ålder. Enligt nutida föreställning torde det hela med skäl få anses som en orimlighet. Man kan väl föreställa sig, hvad följden af ett sådant mode skulle bli — icke den naturliga och sunda uppöfningen af öga och hand, som numera anses höra till all elementarundervisning, utan ett befordrande af en dilettantism, som förr eller senare måste visa sig förderflig för den gedigna konstnärsbildningen.

Med dessa framtidsutsigter såsom arf åt det kommande gick den tiderymd af sextio år till ända, som innefattade akademiens första barndom och hennes kraftiga ungdomsålder. Gränsen sammanfaller med Adelcrantz' afgång från presidiet och snart derpå följande död. Tidens svaga sida låg i undervisningen, särskildt i bristen på medel till utbildningens fortsättande genom re-

guljärt utsändande af resepensionärer, hvilka förut fått understöd af slottsbyggnadsfonden, och naturligtvis äfven i bristen på verkligt framstående alumner. Det vardt den kommande tidens uppgift att hjelpa det förra och att möjligen hoppas på en förbättring i det senare.

* *
*

Det nya skedet af akademiens lif sammanhänger nära med det föregående; många af de verksamma männen lefde länge qvar och uppburo traditionen. Sergels och Masreliez' antiklust fortlefde med dem, men motverkades af den ytliga antikuppfattning, som kännetecknade Desprez. Derför erbjuder den närmaste tiden, slutet af 1700- och de första årtiondena af 1800-talet, i detta hänseende en anblick, som är föga upplifvande, men af en art, som öfverallt återkommer och i utvecklingen är oundgänglig, nämligen af den nedgående antikriktningens epigontid i allt mera mattad kamp mot nya idéer och ny uppfattning. Det var nyromantiken, hvars åsigter med sunnanvinden blifvit förda till vårt aflägsna land och här slagit rot inom vitterheten, som nu trängde på och med hela den brusande och oberäkneliga nyckfullheten hos den vårliga aprilluften sökte omstörta de gamla gudarne och eröfra äfven konstens rymd. Det var som vanligt: ungdom och dårskap. Men ungdomen innebär kraft och löften för framtiden, och dårskapen är en yttring af lif, som tiden plägar kunna dämpa. Så gick det äfven här. Den strid, som bröt ut 1815, var stillad redan 1820, och derför kunna vi der sätta gränsen för denna öfvergångsperiod.

Men denna tid har för akademiens lif i flere fall sina säregna kännetecken. Öfverintendenten var fort-

farande akademiens förste man, men man tillsatte icke längre denna plats med den förnämste praktiske arkitekten, utan med en dilettantiskt eller teoretiskt konstbildad man af anseende. Den förste efter Adelcrantz blef erkebiskop Mennanders under namn af Fredenheim adlade son, den bekante ordnaren af vårt första museum, som innehade presidiet 1795—1803; derefter var hofintendenten Piper i ett par år tillförordnad; Kellgrens berömde vän och studiekamrat i Åbo, Edelcrantz, som 1805 efterträdde honom, afgick 1813 till förmån för Fredrik Silfverstolpe, som fick öfverlefva akademiens sekularfest. Akademiens konstnärliga kraf hvilade således på direktörerna, och dessa voro under samma tid, efter Pasch, Masreliez från 1805, Hilleström från 1810 och medaljgravören Grandel från 1812.

Ett annat tidstecken var, att man började skaffa sig en mängd utländska ledamöter, som gåfvo ökad yttre glans åt akademien. Fredenheim hade gjort vidsträckta resor utomlands och förvärfvat många bekantskaper, hvilka nu associerades. Man hade visserligen redan förut gjort början och kallat till exempel den bekante konstkännaren Piranesi, bildhuggaren Schadow, som 1791 var i Stockholm, och Giuseppe Angelini, som utfört Mennanders grafmonument i Upsala domkyrka; men nu kallades 1795 på en gång ej mindre än tio utländingar, bland hvilka märkas danskarne Abilgaard, Wiedevelt och Juel, samt 1796 fem, och bland dem främst Canova. I sammanhang härmed må nämnas, att samma frikostighet äfven visade sig i afseende på det inhemska hedersledamotskapet, bland hvars innehafvare märkas excellensen Reuterholm och målarebonden Per Hörberg, Axel von Fersen samt kronprinsen Carl Johan och hans son arffursten

prins Oscar. Derjemte tillhörde det denna äldre tid, liksom vår, att kalla damer till ledamöter. Den gustavianska tiden hade gjort början dermed: mademoiselle Ulrika Pasch var den första 1773, och den sista i denna period bland elfva invalda var 1804 den berömda fru Amalia von Helwig, född Imhoff. Sedan följde nämligen ett långt uppehåll, till dess med Maria Röhl 1843 och Amalia Lindegren 1856 akademien åter öppnades för den qvinliga talangen.

Att detta flitiga kallande af hedersledamöter ej sågs med blida ögon af akademiens konstnärliga förmågor, bevisas af följande episod ur hennes samtida lif. I statuterna af 1773 funnos tvenne paragrafer, den 2:a och den 10:de, hvilka talade om, att två af akademiens ledamöter, hvilka ej meddelade undervisning, skulle utväljas till "medhjelpare i rådslagen" och ega säte och stämma, ehuru utan lön, samt genom sina röster som konstnärer lända akademiens syften till nytta. Under Adelcrantz' styrelse hade dock aldrig några sådana blifvit utsedda. Nu framträdde i mars 1796 akademiens vice preses, hofintendenten Piper, med yrkande, att paragraferna skulle efterlefvas, och föreslog de framstående konstnärerna Lafrensen och Martin, af hvilka den ene vunnit berömmelse i Frankrike, den andre i England. Då akademien ökat sina röstegande hedersledamöter från 6 till 9, borde hon också komplettera antalet af de röstande bland artisterna, hvilka blott voro 10 eller 11 i stället för 30, således långt ifrån fulltaliga. Förslaget afstyrktes af preses, som ansåg, att man först borde förfråga sig hos Kongl. Maj:t. Vid omröstningen anmärktes, att Sergel, som ansågs tänka lika med motionären, ej var närvarande, och saken uppsköts på den grunden. Vid qvartalsmötet i maj vidhöll preses sitt yrkande, men

Piper uppträdde emot honom, understödd af konstnärerna Masreliez, Tempelman och Fehrman; Sergel var äfven nu borta. Icke förty höll Piper på sitt ursprungliga förslag och yrkade tillsättning af de tvenne rådgifvarne, men i omröstningen vann motsidan genom hans excellens rikskansleren friherre Sparre, hvilken röstade som hedersledamot. Till sin olycka fick preses understöd af sekreteraren Thure Wennberg, bekant för sina i innehållet beskedliga, i formen ofta vidunderligt pretiösa konstkritiker. Han älskade att skrifva för skrifvandets egen skull, och han uppträdde nu med långdragna anföranden särskildt mot Masreliez och en af denne gjord "relation" om förhållandet i franska konstakademien, och han red särskildt upp på några uttryck af Masreliez, såsom då denne sagt, han var rädd, att akademien skulle bli en "*assemblée d'amateurs*" i stället för en "*réunion d'artistes*". På Wennbergs många ord gaf Masreliez ett kärnfullt och manligt svar, och äfven Tempelman och Fehrman bådo i ingifna skrifter att bli befriade från hans långa anföranden. Så vidt var allting på motionärernas sida godt och väl; men Masreliez hade under hettan begått ett fel i formelt hänseende. Han lät nämligen komma sig till last tredskande i att återlemna mottagna handlingar, oaktadt han fått upprepade påminnelser. Dertill kom, att Sergel aldrig hade infunnit sig. "Rösten (Sergels röst) uteblef", skrifver Fredenheim i ett märkligt aktstycke, hvari han som en äkta avtokrat ger den mer en femtioårige, högt ansedde Masreliez en ordentlig "skrapa" för hans formfel. Striden, som egentligen blifvit het genom Wennbergs omotiverade ordsvall och utbrott, afgjordes den 13 december af Kongl. Maj:t så, att hans vilja förklarades vara den, att man skulle förbli vid det

3

gamla. Wennberg var från den stunden, oaktadt vänliga recensioner och minnestal öfver aflidne, konstnärerna en nagel i ögat. År 1799 i december erhöll han af preses en varning för sin grälaktighet, hvilken så impertinent besvarades, att akademien i sin helhet 1800 i januari offentligen uttalade sitt missnöje med hans uppträdande, hvarpå han sjelf 1801 begärde entledigande från sin befattning som amanuens. Derefter uppsades han af akademien till afflyttning från den lägenhet, han innehade i flygeln, men Wennberg tredskade och ville ej afflytta, hvilket dock slutligen gick för sig, men icke utan att i dagboken klagas öfver hans många inlagors “omsvep och vidlyftighet“.

En egenhet för tiden är äfven, att man bland akademiens nya ordinarie ledamöter, hvilkas antal ej är litet, till en början finner så få mera framstående konstnärer, nämligen endast de båda miniatyrmålarne J. A. Gillberg (1796) och Sparrgren (1800). År 1803 blef Fahlcrantz ledamot och ansågs sedan i nära sextio år som en af akademiens förnämsta prydnader; 1805 intogs Per Krafft den yngre, som studerat i Paris under David och sedan i hemlandet porträtterade hela verlden dels enskildt, dels i stora ceremonibilder. Med vårt århundrades andra årtionde inträder ett bättre förhållande, och i synnerhet är 1812 ett märkligt år, då akademien tillegnade sig så betydande krafter som bildhuggarne Göthe och Byström samt målarne Westin och Lauræus. Till samma år hör äfven målaren Hasselgren, som med all sin kunnighet och allt sitt nit dock ej kunde vinna de nämndas relativa berömmelse.

Men en vigtig sak, som kännetecknar perioden, är den förändring i akademiens lifsvilkor, som inträder med

det nya statsskicket, och som i synnerhet får betydelse genom anslag af statsmedel till nya resestipendier. Det vigtigaste af hvad som under 1700-talets sista år från statens sida åtgjordes, var, att 1798 en mekanisk skola under akademiens styrelse och inseende inrättades, till följd hvaraf anslaget höjdes med den nye lärarens lön, och 1799 blef bergsrådet NORBERG direktör för denna skola samt på grund deraf akademiens ledamot. Anordningen qvarstod till 1815, då vid Landtbruksakademiens instiftande denna mekaniska skola flyttades under den nya institutionen. Men märkligare var den ändring och förhöjning, akademiens stat undergick vid den riksdag, som grundlade vårt nu gällande statsskick och afslutades i Stockholm 1810. Då beslöts, att akademiens inkomster skulle höjas till 2,420 rdr b:co årligen, och att derjemte på dess stat skulle uppföras äfven de resepensioner, som förr brukat utgå från slottsbyggnadsfonden, och som nu upptogos till 1,200 rdr, samt slutligen de 3,600 rdr, som utgjorde de äldre konstnärernas löner, så att akademiens hela penningeanslag uppgick till en summa af 7,220 rdr b:co. Vid denna reglering blef också akademiens titel ändrad till "Kongl. Akademien för de fria konsterna", hvilken hon ännu i dag bibehåller. Lika glädjande som öfverraskande var, att akademien under 1813 års tyska fälttåg fick af kronprinsen CARL JOHAN mottaga i gåfva 10,000 rdr b:co med full rättighet att efter godtfinnande använda dem. Sammanlagda med akademiens egna besparingar, kommo dessa penningar väl till pass, då det gälde att om- och nybygga flyglarne till akademiens hus. Slutligen beviljades vid 1818 års riksdag ytterligare en förhöjning i anslaget, så att det steg till 10,000 rdr b:co, och enligt 1819 års stat fördelades

denna summa så, att 4,000 rdr anslogos åt akademiens läroverk, 4,000 till löner åt konstnärer i olika grenar och 2,000 till resepensioner, hvarjemte samma år förordnades, att dessa resestipendier skulle utgå i Hamburger banco och skilnaden bekostas af extra statsmedel. För öfrigt hade akademien mottagit flere enskilda donationer, såsom 1802 af kanslirådet friherre Gustaf Ribbing ett kapital, som 1815 efter reglering utgjorde 3,440 rdr, hvaraf räntan, den Ribbingska pensionen, skulle användas som understöd åt någon ung konstnär, och 1820 af hofintendenten Piper ett kapital af 5,000 rdr, hvaraf räntan skulle begagnas för akademiens läroverk, och som tillträddes vid gifvarens död 1824. Det kan icke nekas, att allmänt understöd och enskild frikostighet mot akademien voro för den tiden storartade, och att hon hade vackra medel till sitt förfogande. Vigtigast voro, som sagdt, reseunderstöden; det är också dessa, som i det kommande tidsskedet bära den rikaste frukten och kraftigast bidraga att främja den svenska konstens utveckling genom att tillföra henne rikligare näringssaft från solens och skönhetens lyckligare lottade länder.

Slutligen var denna tid äfven kännetecknad af sina täta och ifrigt anordnade utställningar, i hvilket hänseende den kunde tjena till föredöme för senare tider. Från och med 1798 ega vi tryckta kataloger öfver dessa utställningar, af hvilka 18 egde rum till 1820, ibland hvarannat år, ibland åter hvarje år, ja, en gång, 1809, två på ett år, då det utom den vanliga utställningen hölls en i juni, för att visa den samlade riksdagen, "hvad akademiens tolf skolor kunde åstadkomma". Vid dessa utställningar uppträdde akademiens äldre och yngre medlemmar, dess dilettantiska hedersledamöter och en mängd

konstöfvande damer, särskildt 1804, då ej mindre än fjorton damer, med Amalia von Helwig i spetsen, voro med, samt akademiens elever, både täflande och icke täflande, belönade och obelönade, stundom äfven någon utländing. Hvad som härvid förvånar, är först den stora mängd af arbeten, hvarmed enskilda konstnärer uppträdde. Så hade Breda 1799 ej mindre än 8 porträtt i olja, Gillberg 10 i miniatyr, och Martin 9 landskap; år 1800 hade Hilleström 6 arbeten, Breda 11; 1801, då i ett förord till katalogen akademien undanbeder sig "allt anonymt så väl tadel som bifall", hade Hilleström 8, Breda 6 och Krafft 8 arbeten; 1804 Breda 9 porträtt och Hasselgren 8 historietaflor; 1805 Hilleström 10, Breda 11, Hasselgren 8, Westin 7, Lauræus 6 arbeten; 1808 Fahlcrantz 7 landskap, Krafft 14 porträtt o. s. v. Det var en lätthet att producera, som förefaller otrolig.

Ser man efter, hvad alla dessa taflor framstält, så kommer man till den öfvertygelsen, att med undantag af en del porträtt större delen är försvunnen, och detta torde i synnerhet vara händelsen med historietaflorna. Tiden hade föga sinne för en sann historisk konst, så vida denna beror på grundligt studium af menniskan och hennes utveckling i häfden samt på förmåga att i hvarje punkt kunna rekonstruera hennes tillvaro, — så vida man nämligen ej tar saken naivt, som renaissance-konstens mästare hade gjort. Men ingen af tidens svenska målare var i den meningen naiv, om man undantager Per Hörberg, som 1799 inlemnade sitt receptionsstycke "Salomos dom". För öfrigt var man visserligen naiv, men på ett annat sätt, såsom då en elev, A. J. Hansson, tog ämne ur en samtida roman, "Munken", och målade, huru "den unga Matilda upptäcker sitt kön för sin äl-

skade Ambrosio, föreståndaren för det munkkloster, der hon, under antaget namn af Rosario, ansågs af honom som en ung novice, hvilken sökte intagas i dess orden". — eller såsom då Hilleström, hvilken annars vanligen höll sig till bekanta genrebilder, 1804 målade "konung Gustaf III i afsigt att nedsätta sig bredvid en soldat", — eller som samme Hilleström, då han 1807 utstälde ej mindre än sju historietaflor med ämnen ur Sveriges häfder, sist bland dem skildrade, huru Carl XI bifaller och beslutar Carlskronas anläggande. På samma sätt förhöll det sig med de ämnen, som framstäldes till elevernas täflingar: de voro ofta af den art, att de egentligen uteslöto möjligheten af utförande eller tvungo de täflande in på en abstrakt allegoriserande form. När Westin 1803 fick stora medaljen, hvilken till och med genom professorernas enskilda sammanskott förvandlades till guld, hade han att framställa "Gustaf III konsternas och vetenskapernas beskyddare". Men vanligen voro ämnena någon anekdot ur historien, i hvilken allt berodde på ett utsagdt ord, som ju ej kan målas, men icke på en dramatisk situation eller handling. Det var med dylika uppgifter elever som Svedman, Hasselgren, Hansson och andra brottades utan att vinna någon palm. Arten når sin höjdpunkt, då hofmålaren Hultgren 1816 i en allegorisk bild framställer kronprinsen Carl Johan besegrande Napoleon, hvilket sker så, att den förre på en fyrspänd vagn, följd af segergudinnan, uppe i molnen åker omkull den senare.

I motsats dertill hade en och annan yngre konstnär framträdt, som vädjade till verkligheten äfven på annat sätt än Hilleström i sina genretaflor. En sådan var Lauræus med sina eldskensstycken, hvilka likväl genom sin mängd blefvo enformiga, men ännu mera Sandberg,

som 1809 täflade om pris öfver ett af de nämnda historiska ämnena, "Carl XII och hans sekreterare i Stralsund", men derjemte uppträdde med studier af hästar och 1813 utstälde en teckning af en exercis på Ladugårdsgärdet, hvarvid kronprinsen förde befälet.

Derjemte hade äfven konstkritiken vaknat, och G. A. Silfverstolpe, som 1807 skrifvit bref från en resande småländing om akademiens utställning, framträdde 1808 ånyo med "Anmärkningar" i anledning af expositionen, af hvilka många voro sunda samt träffande äfven i det hänseendet, att de upprörde de omtalade konstnärernas sjelfkänsla. "Hilleströms anseende och värde", hette det till exempel, "är väl bestämdt genom hans arbeten i yngre år; här ser man hans bemödande att uttrycka sin kärlek för konsten; konsten, lik qvinnan, synes deremot sky en bedagad dyrkare." Men att anmärkaren lifvades af nit för konsten och vänlighet mot akademien, visade han dels genom sin anmärkning mot "den mängd sydda stycken som voro upphängda och endast vittnade om några fruntimmers utmärkta händighet", och i afseende på hvilka han ber akademien vara betänkt på att bestämma en grad af konstduglighet, som mottagna arbeten borde ega, dels ock genom sina slutord. "Billigheten fordrar den anmärkning", säger han, "att när man betraktar vårt lands lilla folkmängd, ega vi verkligen ett stort antal konstnärer och konstidkare. Den utmärkta skicklighet en del af dem vunnit, lärer vara ett sällsynt fenomen i ett så fattigt land som vårt, der tillfällen till uppmuntran och belöning äro så sällsynta och konstnären till och med ofta nödgas kämpa mot nöden. Det är ett bevis, att man under nöd äfven kan höja sig öfver egennytta och lifvas af ett sant intresse för sjelfva saken."

Den anda var imellertid icke alldeles sund, som fått sin näring af Desprez' fantastiska arkitektur-drömmar och teatraliska historiescener. Sjelfve Thure Wennberg, som 1815 tog ordet i afseende på det årets omtvistade utställning, har ironiska utbrott om de förra, och den nämnde G. A. Silfverstolpe fann 1808 äfven den unge Sandberg "alltför mycket teatralisk, och teatralisk efter vår tids skådespelares konventionela uttryck." Dessa båda anmärkare voro dock akademiens medlemmar eller vänner och stälde sig i den antydda brytningen på akademiens sida. Men akademien fick motståndare både inom konstnärernas läger och vitterhetsidkarnes. Det var från de förra, den första stöten kom.

Så länge Sergel lefde, yppades ännu intet motstånd, ty aktningen för hans namn var för stor. Men då han slutat sin ärofulla lefnad, bröt det fram. År 1814 stiftades ett oppositionelt konstnärsförbund, som kallade sig "Sällskapet för konststudium", hvilket på konstens område var en yttring af samma art som "Auroraförbundet" på vitterhetens. Till dess medlemmar hörde i främsta rummet Sandberg, Fogelberg och J. von Breda, son till professorn och porträttmålaren, hvilka alla dock deltagit i 1813 års utställning, men saknas i katalogen för 1815. Förhållandet var, att man 1815 på ett sätt hade två utställningar, en ordinarie med tryckt katalog och en "urtima exposition", innefattande de tre nämnda konstnärernas arbeten, hvilka först under den sista delen af utställningstiden varit synliga och ej upptagits i katalogen, emedan de blifvit för sent inlemnade. Den saknade katalogen ersattes, enligt Wennberg, af "en man, som ville ega anseende af konstälskare, men röjde föga kännedom af principerna i teckningen och alldeles intet sam-

manhang med fria konsternas akademi". Denne man, som "muntligen" ersatte katalogen och med sin framställning nedsatte de äldres arbeten, medan de yngres höjdes till skyarne, var ingen annan än den bekante fosforisthöfdingen Lorenzo Hammarsköld, hvilken 1814—15 i det nämnda sällskapet höll de konsthistoriska föreläsningar, som sedan i tryck äro kända under titel af "Utkast till de bildande konsternas historia". Det var han, som nu i hufvudstaden på konstens område, liksom redan förut på vitterhetens, blef den vakne stridshane, hvilken alltid var på sin post och gol, ofta med rätta, ofta äfven oförståndigt, men alltid väckande eller åtminstone retande.

I "Svensk Literaturtidning" för 1815 uppträdde han som konstkritiker med anledning af de nämnda utställningarna, hvarvid han från början gaf till känna, att han mindre ville fästa sig vid akademiens i katalogen upptagna arbeten än vid en del konstverk, hvilka ej blifvit i den upptagna. Dervid blir nu Fogelberg föremål för hyllning för sina manligt starka figurer, under det Göthe anfalles för sitt, visserligen icke just lyckade, monument öfver Fersen; den unge Bredas "Belisarius" sättes till och med öfver Davids behandling af samma ämne, medan ett grymt skämt drifves med en elevs täflingsarbete, "Thesei tidiga hjeltemod", och med anledning deraf utbryter kritikern mot det misslyckade valet af ämnen ur klassisk saga och historia. Härvid äro dock hugskott och sanning blandade om hvarandra, såsom då han ofvanpå den ensidiga fördömelsen af det klassiska säger både sant och fint, att måleriets framställningsmedel äro "lika idealistiska som romantikens lynne och lika illusoriska, som jordlifvet är". Sandberg berömmes för sin förmåga att

individualisera, och Westin klandras som porträttör, men upphöjes öfver höfvan som historiemålare. Men den, som lyftes på en piedestal, det är Fahlcrantz, hvilken sättes öfver sjelfve Ruijsdael och säges verka så, att man under skådandet af hans bilder tycker sig "höra den Zumzuma, eller den himmelska melodi, som enligt orientalernes begrepp genombäfvar konstnärens själ, under det han komponerar".

Motsägelse uteblef ej. Från rent motsatt synpunkt skärskådades utställningen i en skrift, kallad "Antihammarspikiana", på hvilken Hammarsköld, retad, svarade ohöfligt, på samma gång han dock måste medgifva, att han i afseende på ett porträtt af Sandberg misstagit sig, då han sagt, att det var ritadt: det var nämligen måladt i olja. En annan motståndare var Wennberg, som i sina "Reflexioner" sökte förena spetsighet mot antagonisten med sund blick och verkligen en gång hittade ett korn, då han, med allt erkännande af Fahlcrantz' talang, gaf honom ett råd, nämligen att alltid begagna naturen och i sin framställning gifva tydlighet åt träden, "så att deras hittils varande enformighet utbildas i hvarderas olika slag". Såsom en egendomlighet i sin art kan äfven anmärkas, att Hammarsköld å sin sida ej fann behag i en tafla af Lauræus, framställande "ett fruntimmer, som kommer från badet": en så sällsynt talang, hette det, borde ej profaneras genom producerandet af endast på kittlingen af slappa nerver beräknade boudoir-bilder. Den tiden kunde inom konsten till och med en nyromantiker visa sig pryd.

Men oppositionen mot akademien fick större betydelse, då Götiska förbundet med fosterländska syften stälde sig på de stridigas sida och flere bland konstnä-

rerna sällade sig till det nya nordiska uppslaget. Vid 1816 års utställning, då Breda, Lauræus, Sandberg och Fahlcrantz saknades, hade Hammarsköld i sin kritik varit alltför hänsynslös i formen, dock alltid med en underström af sanning på botten. Byström fick visserligen halft beröm, men Göthe behandlades öfvermodigt: hans Venus förklarades likna en skogvaktardotter på landet; Westin, som nu målat historiebilder, fick till ombyte lofford; professor Eckstein förklarades egentligen "ega förmåga att koka en klar fernissa", och dylikt. Nu hade Ling varit en af dem, som jemte Hammarsköld hållit föreläsningar i det nämnda oppositionssällskapet, som ogillade akademiens undervisningssätt, och Fogelberg hade genom hans inflytande fått en brinnande lust att försöka sig på den nordiska mytologien och gjort utkast till bilder af Odin, Thor och Frey. Som ett kylande svar härpå kom Geijers bekanta domslut i "Iduna" beträffande den nordiska mytologiens användbarhet i konsten, hvarpå han för sin del tviflade. Den spänning, som i sammanhang härmed uppstod, gaf sig luft på ett eget sätt, i det att en enskild person anslog 50 dukater till ett pris för konstnärlig framställning ur den nordiska myten, och det var Götiska förbundet, som fick förtroendet att ordna och ombesörja det hela. Denna täflan, i hvilken Fogelberg och Sandberg deltogo, men utan att göra anspråk på pris, gaf uppslag till en ny utställning vid sidan af akademiens, i hvilken en mängd konstnärer deltog med talrika arbeten, och som besöktes af höga och låga samt visade sig särdeles inkomstbringande ej blott i det hela, utan äfven för enskilde: Fogelberg fick nämligen då af kronprinsen beställning på gudafigurerna Odin, Thor och Frey att utföras kolossala i marmor.

Man hade sålunda två utställningar, den ena akademiens, den andra göternas, och man såg konstnärerna delade i två läger, hvilka hvardera fyldes med höger- och venstermän; men det fans äfven sådana, som deltogo i båda utställningarna. Bland akademisterna voro Byström, som dock var medlem af Götiska förbundet, och Westin de förnämste. Rena oppositionsmän voro Fogelberg, Sandberg och den yngre Breda jemte Lauræus, som för tillfället var i Italien. Medlande stodo Göthe och Krafft samt den äldre Breda och Fahlcrantz, hvilka båda likväl varit frikostigare mot den götiska utställningen i Kirsteinska huset. Akademiens samling utgjordes af 168 nummer, göternas af 235, bland hvilka dock flere redan förut varit synliga på de akademiska utställningarna.

Men ej blott konstnärerna — äfven kritiken var delad i partier. Å ena sidan akademiens försvarare, särskildt Stockholmsposten, som tog illa vid sig och högljudt yttrade sin harm öfver det nya företaget samt häntydde på en schism inom akademien, åvägabragt genom dem, som bidragit till göternas utställning; å andra sidan "Betraktelser" i brochyrform, som prisade göternas verk och efterföljdes af motskrifter, bland hvilka en, som tager saken ironiskt, yttrar följande, när som helst tillämpliga, ord om porträttmåleriet: "Själens uttryck framställes ej genom formernas fullkomliga likhet med originalet, utan genom blotta angifvandet af massorna, så att till exempel 2:ne mörka fläckar beteckna ögonen, en stor brun strimma bildar näsan, och ett rödt streck munnen o. s. v. Men som hvardagsmenniskor torde begära något mer bestämdhet i behandlingen af hufvudet, afhjelpes det derigenom, att bisakerna, såsom händer, draperier m. m.

målas ännu obestämdare. Derigenom vinner det hela en luftighet, som hvar och en vet är det svåraste i målning.“

Den, som här försökte att gå medelvägen, var, eget nog, Hammarsköld, som i Literatur-tidningen sträfvade att skipa rättvisa, i det han påpekade öfverdrifterna hos Ling och hofsamheten hos Geijer samt äfven häfdade både danskarnes och gamle Hörbergs rätt att räknas som göternas föregångare på den nordiska konstriktningens väg, men på samma gång också antydde, att de unge opponenterna må hända hade skäl till sina anmärkningar på grund af någon brist i akademiens sätt att verka. Han påpekade derjemte såsom exempel den stora schismen i England mellan dess konstakademi och societeten i Bewerstreet, och huru de engelska akademisterna, i stället för att fördöma rörelsen, lyckönskade sig till den fria täflan, i hvilken de “ville visa nationen, hvem som hade orätt, antingen de, som skilde sig från oss, eller vi, som beskyllas för att dertill ha gifvit anledning. Vi skola bemöda oss derom genom föresatsen att frambringa och framkalla allt fullkomligare och fullkomligare arbeten.“ Så nyttig är frihet och täflan, tillägger Hammarsköld. “Att ledamöterna af vår konstakademi ej skulle hafva insett detta, låter ej tänka sig.“ Hela förloppet är en illustration till den gamla erfarenheten, att ingenting är nytt under solen. Äfven vi kunna hemta helsosamma lärdomar af denna kamp, för hvilken här i korthet redogjorts.

Och huru slutade striden? Här likasom något senare inom vitterhetens läger, på det sättet, att enligt Tegnérs ord:

“Den nya skolan flyttar i den gamla.“

År 1819 fick Fogelberg resestipendium, hvilket han sedan uppbar i elfva år, hvarjemte han 1820 af akade-

mien särskildt för en gång fick ett resebidrag af 200 rdr Hamb. b:co, och år 1821 invaldes Sandberg till akademiens ledamot, hvarefter han gick framåt till professor och direktör. Hans omtvistade tafla från göternas exposition, "de tre valkyriorna", förekom till och med redan 1820 på akademiens utställning, och dermed var af henne den nordiskt mytiska genren erkänd, hvilken sedan, äfven i nyaste tider, ej sällan öfvats af akademiens ledamöter samt rätt ofta blifvit anlitad för elevernas täflingar, ehuru detta i någon mån kan anses tvifvelaktigt med afseende på nyttan för den konstnärliga uppfostran.

*   *

*

Med 1820 inträder sålunda ett nytt skede i akademiens lif och hennes förhållande till den fosterländska konsten. Icke som skulle någon mera djupgående ändring i hennes verksamhetssätt genast inträffa, ty hon fortfor ännu som förr, så snart freden inträdt, att trampa i de gamla efterklassiska fotspåren; men genom de unga konstnärernas beröring med utlandet och dess konst under resor till södern och genom deras allt förtroligare närmande till verkligheten i natur och fosterländskt folklif lades fröet till den utveckling, som vår tid med glädje helsat, om den ock å andra sidan haft anledning att ej sällan sörja öfver ett fullständigt bortkastande af all idealitet och förakt för skönheten. Detta skede, som i det nämnda hänseendet otvifvelaktigt kännetecknas af en uppåtstigande rörelse, kan räknas hafva varat i tre år-

tionden, till 1850, då med anläggningen af Nationalmuseum en ny tid öppnar sig, hvars verkningar och allmänna karakter sträcka sig fram till våra dagar.

Presidiet inom akademien utöfvades fortfarande af öfverintendenten och innehades till 1836 af den förut nämnde F. Silfverstolpe, under hvars ordförandeskap akademien firade sin sekularfest 1835. Efter honom var öfverste Blom tillförordnad till 1844, då M. G. Anckarsvärd såsom ordinarie öfverintendent trädde i spetsen för akademien. Hennes direktörer under samma tid voro Westin från 1828, Gillberg från 1840 och Sandberg från 1845; hennes sekreterare J. W. Gerss från 1816 och A. Nyström från 1844.

För öfrigt tillegnade sig akademien under denna tid flere framstående hedersmedlemmar och utländska ledamöter. Bland de förra märkas excellenserna Trolle-Bonde, Brahe och Löwenhjelm, friherrarne Bernhard von Beskow, Hugo Hamilton och Sprengtporten samt den unge, snart hädangångne furstekonstnären, prins Gustaf. Bland de senare återfinner man flere af samtidens ypperste konstnärer på kontinenten och i grannländerna: 1840 invaldes Thorvaldsen, Horace Vernet och Schinkel, den nyklassiska arkitekturens främste mästare i Tyskland; 1845 arkitekterna von Klenze och Gärtner i München samt Semper i Dresden, invald samma dag som Scholander, bildhuggaren Schwanthaler i München, målarne Cornelius, Schnorr von Carolsfeld, Kaulbach, Rottmann och Tidemand; 1850 Gude samt de danska konstnärerna, bildhuggaren Bissen d. ä. och målarne Marstrand och J. Sonne, af hvilka den förre ungefär samtidigt gjorde en konstresa i Sverige, hvars resultat blef hans berömda folklifsbild från Siljan, och den

senare redan 1824 till akademiens utställning sändt ett bataljstycke, "strid mellan greker och turkar".

Bland akademiens egentliga ledamöter märkas under denna tid flere af dem, som sedan inskrifvit sina namn i vår konsts häfder. Efter Sandbergs inväljande 1821 inträffade visserligen ett längre stillestånd, under hvilket endast arkitekten Nyström, som sedan blef akademiens sekreterare, intogs 1825, och först 1832 uppflyttades Fogelberg från agréé till ledamot, då han likväl redan 1826 hemsändt sin "Mercurius", som i Rom vunnit Thorvaldsens lifliga bifall. Likaså var det under 1830-talets slut en viss ebb, då akademien tillegnade sig Södermark 1837, men för öfrigt må för kuriositetens skull här antecknas den bekante kammarjunkaren von Röök och konstnärslexikonets flitige bearbetare, friherre F. Boye, som intogs strax efter honom. Med 1840-talet ändrades förhållandena; då invaldes 1842 Qvarnström och Wickenberg, som dog några år derefter, 1846 Scholander, 1848 Stäck och Wahlbom samt 1850 Egron Lundgren.

En iakttagelse, som ofta blifvit upprepad, må här få sin plats: den gäller den stora andel, som Sveriges militärer tagit i utöfningen af konsten. Det är ett faktum, som ofvan blifvit anmärkt, att akademiens första lärare ej sällan voro "dessinatörer", utgångna ur den fortifikationsskola, som under vår stormaktstid hade sin förste man i Erik Dahlberg. Men förhållandet fortfor att ega rum, och vårt århundrade har i konstnärernas led sett många af Martis söner, hvilka i spetsen för sig hafva öfverste Blom och öfverstelöjtnant Södermark och sedan äro i alla grader representerade af framstående konstnärer till ett antal af inemot tjugu man. Det är ett

förhållande, som för Sverige torde vara alldeles egendomligt, på sitt sätt betecknande för landets militära institutioner, men också i hög grad hedrande för krigarecorpsen.

Ett annat likaledes anmärkningsvärdt förhållande är, att ett jemförelsevis stort antal af våra konstnärer, i synnerhet under detta skede, afledo i främmande land. Men detta sammanhänger med den fråga, som här närmast intresserar oss, nämligen om resestipendierna och akademiens utrikes pensionärer, ty det var i deras led döden främst härjade. Stipendierna voro, såsom de ännu äro, tre, ett för en arkitekt, ett för en målare och ett för en bildhuggare, och de utdelades för en tid af tre år med en ganska rundlig summa, — ett förhållande, som förefallit utländingar förundransvärdt, emedan de i denna statens frikostighet måst ställa oss närmast fransmännen. Förlängning kunde för öfrigt beviljas och beviljades oftast, till och med flere gånger, så att, som vi nyss sågo, Fogelberg fick behålla sitt stipendium i elfva år, hvilket visserligen ej ådagalägger någon afvoghet å akademiens sida.

De arkitekter, som under detta skede hade stipendium, voro: Nyström, som från 1819 åtnjöt det i sex år, hvarunder han först arbetade under Lebas i Paris och sedan i Fogelbergs sällskap 1821 reste till Italien, der han i tre hela år studerade sin konst, — och sedan hans svärson Scholander, som från 1841 i fem år följde sin svärfader i spåren och liksom han egnade Paris, Italien och Sydfrankrike de trägnaste studier ej blott som arkitekt, utan som aqvarellist och återgifvare af de sydliga ländernas pittoreska skönhet.

Målarne voro flere, och äfven de sökte till en bör-

4

jan nästan uteslutande Italien och Rom, som de dock egentligen aldrig öfvergifvit; men en och annan började som i forna dagar företrädesvis ty till Paris, och med 1840-talet vardt snart nog Tyskland det land, der mängden af våra målare studerade, och det var som bekant i Düsseldorf och München de mest sökte sin utbildning. Så hade LAURÆUS, som 1815 fått stipendiet, gått till Rom, der han vistades i sju år och på ett, hvad fakturen angår, förmånligt sätt, utvecklade sina anlag; men utvecklingen afbröts, tyvärr, 1823 af döden. Så hade vidare ryttmästaren grefve HJALMAR MÖRNER 1823 lyckats erhålla stipendiet och dragit till Rom för att utbilda sina ganska betydande anlag som folklifsskildrare, och han åtnjöt understöd i nio år, men hans bana afskars vid några och fyrtio år af döden 1837 i Paris. Så hade ock SÖDERMARK, som vid fyrtioett år fick resa ut, begifvit sig till Rom 1831, der han i porträttmålningen genom trägna studier lyckades höja sig från dilettantens till den verklige konstnärens ståndpunkt. En annan af dessa svenska målare med sydländsk håg var PLAGEMAN, som 1836 erhöll stipendium och innehade det i sex år, men mycket längre var bosatt nere i södern och efter ett besök i hemlandet åter tog sin tillflykt dit, för att sist hamna på den protestantiska kyrkogården vid Cestiuspyramiden i Rom. WICKENBERG, som först erhöll något mindre understöd, blef 1839 resepensionär, men tog på grund af sin talangs beskaffenhet en annan väg, än den i hvilken han var uppfostrad, ty han gick till Paris, och der utvecklade han sig från en mindre betydande historiemålare till en landskapsmålare af den mest afgjorda, modernt naturalistiska karakter, hvilket snart förskaffade honom ära och guld i Frankrike, men hans bana bröts

plötsligen i Pau 1846 af döden. År 1842 blefvo Stäck och Wahlbom pensionärer, hvardera på fem år; den senare var en af dem, som dogo i utlandet. Från och med 1843 reste Egron Lundgren med akademiens understöd i sex år samt stannade sist i England; 1847 blef Palm den lycklige och jemte honom Blommér, förnyaren af göternas uppslag i konsten, hvarjemte han hör till dem, som döden skördade i utlandet, och 1849 reste Lindholm, som i fem år njöt understöd och likaledes borta från fosterlandet vid unga år skattade åt förgängelsen. Det kan icke nekas, att akademien träffade ett i det hela godt val af utsändingar, och att hon äfven måste fritagas från all mannamån vid utdelandet af denna sin högsta belöning, ty hon lät förtjensten vederfaras sin rätt, och hon har aldrig förbigått någon värdig, äfven om hennes motståndare stundom så tyckt.

Men om målarne voro många, så finna vi dock ej alltid bland dem tidens bästa, för Sveriges konst mest karakteristiska och framstående konstnärer; dessa finnas nämligen bland bildhuggarne, som följde i Sergels spår och som, lyfte af hans anda, frambragte verk, hvilka ej blott i sin betydelse för tidsidealet, utan från allmänt konstnärlig synpunkt stå högt öfver både den arkitektur och målarkonst, hvarpå detta tidsskede, allra helst i sin början, hade att bjuda: det är Göthe, Byström, Fogelberg och Qvarnström, som här bilda den sammanhängande kedjan.

Göthe, hvars blomstring infaller redan före 1820, fick sin föga tilltalande bild af Carl XIII aftäckt 1821, men reste 1822 med anslag som pensionär till Ryssland, der han tröstade sig med att under ett par år arbeta för ryske kejsarens räkning. Hans medtäflare i kon-

sten, Byström, som erhöll resestipendium redan 1810 och sedermera innehade det i sex år, blef under detta skede en så hemvan borgare i södern, att han kan sägas blott med några korta uppehåll i Sverige ha vistats större delen af sitt senare lif i Rom, der han äfven afled. Säga hvad man vill om det något köpmansmessiga i hans konstnärskap, säkert är, att det loford, samtiden gaf honom, att vara en mästare i det sinligt yppiga och gratiösa, upprepas af efterverlden, på samma gång hans storhet och sanning i vissa framställningar alltid göra honom till en prydnad för vår konst och ställa honom högre än de hemmabildade målarne Westin och äfven Sandberg, hvilka aldrig haft den lyckan att i konstens hemland få utbilda sina här mödosamt förkofrade anlag.

Men den störste af desse bildhuggare var Bengt Erland Fogelberg, periodens egentliga genius. Han var detta i flere hänseenden. Han var den, som af motståndet mot den antikiserande epigonkonsten ville och kunde få fram något verkligt positivt och bestående, och som mot den gamla grekiska gudaverldens evigt unga och sköna, men efter tre hundra års trägen användning i renaissancens tjenst förbrukade idealer vågade sätta nya, ursprungliga, fosterländska sådana, sprungna ur en frisk, af våra fornmyter befruktad, energiskt skapande fantasi, något som ej hade lyckats målarne. Han var visserligen föregången af Freund i Danmark, men der han arbetade på sin egen grund i Rom, var han fullkomligt sjelfständig. Hans framgång betygas också af det omdöme, Thorvaldsen fälde om hans Thor, när han en dag under 1841 besökte Fogelbergs atelier. Då han fick öga på den väldiga bilden af dunderguden, tog han ovilkorligen af sig hatten och utropade: “Ser han saadan

ud? . . . Hvor i Alverlden har De faaet fat paa ham? kan De gjöre mange af den Slags, saa faae de jo Ret hjemme i Kjöbenhavn, og jeg faaer Uret. Naa, det skal glæde mig att faae Uret!" — Men han var vidare den, som med oemotståndlig makt förde vår skulptur närmare verkligheten genom sina stolta bildstoder af våra historiska män, och i det hänseendet är han ännu vår förnämste konstnär, äfven om Sergel med sin Gustaf III och sin Oxenstjerna med full rätt kan sägas ha banat vägen. Slutligen var Fogelberg, med alla sina fornnordiska och realistiska syften, den af våra konstnärer, som grundligast studerat antiken, äfven teoretiskt som arkeolog, och det torde ej vara obekant, att det är han, som erkännes först ha gifvit en tillfredsställande förklaring af de båda antika hästtämjarne på Monte Cavallo i Rom. Lyckligare än Sergel, kunde han hela sitt lif stanna der nere i Rom och egna sig åt sin konst, blott tillfälligtvis besökande hemlandet, och han dog äfven som bekant nere i södern, i Triest, på återväg från Sverige till den eviga staden 1854.

Hans efterföljare Qvarnström, efterföljare både i den allmänna riktningen och i monumentalskulpturen, fick stipendium 1836 och innehade det i sex år. Han vistades derunder mest i Rom och åtnjöt all möjlig vänlighet i ledning och stöd af Fogelberg. Men hurudan hans och kamraternas stämning var i slutet af 1830-talet, tecknas af ett bref, han som pensionär 1839 hemskickade till akademiens sekreterare, major Gerss. Han yttrar deri följande: "Enkelhet och naivetet, derom bekymrar man sig hos oss föga; deremot hyllar man en smak, som grundar sig på ett ytligt, slappt, äckligt, affekteradt koketteri; men å andra sidan ha vi detta färgklatscheri, in-

fördt af Breda, detta jagande efter effekter, som grundar sig på onatur och öfverdrift. Ett sant konstverk måste alltid vara ärligt, icke anlagdt på att besticka ögat genom något slags konstlade medel, som blott kunna gifva ett relativt eller konventionelt värde. Så länge den maniererade smak, som nu herskar hemma, inte blir i grund utrotad, så kan der inga konstnärer bildas, och de få, som äro så lyckliga att i tid komma ut, måste nu beklagligen använda de tre eller fyra första åren att om möjligt söka glömma det lilla, de en gång lärt hemma. Detta är en erfarenhet, som jag och alla mina utrikes vistande kamrater redan gjort."

Det är ej utan, att dessa ord betyda något, uttalade af en sådan man som Qvarnström, "den milde Qvarnström", som han kallas af sekreteraren i ett bref till en annan af pensionärerna i Rom. Men slika yttranden kunna ej förefalla underliga, ty de återkomma alltid och måste alltid återkomma. Här hade de dessutom vissa skäl för sig, ty med undantag af Hasselgren hade ingen af lärarne i målning studerat utomlands, och af bildhuggarne vistades de bästa hela sitt lif borta i utlandet, der de väl gjorde nytta, men icke kunde bidraga till undervisningens höjande. Huru det stod till på 1820-talet, visar sig af utställningarnas innehåll och de offentliga revyerna öfver dem. De fortgingo, trots den götiskt-nyromantiska striden, på det gamla viset, och 1822 års utställning framkallade en mängd yttranden, i Stockholmsposten, i Argus, i Granskaren, i Allmänna Journalen, och slutligen i en särskild skrift, som gaf en justering af dessa tidningars omdömen. Man strider väldeliga om Hasselgren, som uppträdt med ej mindre än åtta historiska kompositioner; man berömmer, att Limnell sjelf

såsom lärare företagit sig att behandla årets prisämne, "Numa Pompilius och nymfen Egeria", men finner för öfrigt hans stycken likna utkast till teaterdekorationer; man prisar Fahlcrantz, men önskar flere slag af träd, icke alltid blott björk, i hans taflor o. s. v. Förhållandet var ungefär liknande 1824, men 1826 års utställning var märklig: då firade skulpturen en triumf, ty Göthe framträdde med sin "Bacchante", Byström med tre marmorarbeten, "Hero", "Harmonia" och "Hebe", och Fogelberg med sin "Mercurius", och då vände sig äfven Sandberg för första gången med allvar till folklifvet i ett par scener från Vingåker, medan åter Qvarnström ännu gick och tecknade och målade under Hasselgren, likasom efter hans död under Westin. År 1829 utstälde Sandberg ännu en bild, som betecknade ett närmande till verklighetens lif, nämligen "Svensk allmoge kring Gustaf I:s staty på Riddarhustorget", och 1831 uppträdde Södermark, samma år han reste utrikes, såsom porträttmålare i täflan med både Westin och Sandberg. Men Qvarnström målade ännu "Epaminondas död", innan han, påverkad af Byström vid hans hemkomst 1829, med all ifver kastade sig på att modellera; Wickenberg målade "Ossian" samt "Abel och Eva", innan hans egentliga böjelse för månsken och is bröt fram; Wahlbom, som var kadett, ritade "Æneas" och "Lucretia", förrän han kom till klarhet om sin kallelse som hästmålare.

Men allt mera bröt sanningen igenom, och det var ännu alltid porträtten, som till en viss grad räddade naturstudiet äfven hos de ifrigaste akademisterna, såsom Westin. Sandberg började sina studier till freskerna i Gustavianska koret i Upsala domkyrka, Stäck, Kiörboe och Palm återgåfvo naturen, så sant de förmådde, Sö-

dermark hemsände utmärkta porträtt, Mörner sina bataljer och folklifsbilder från södern, Wickenberg kom snart från Paris med sin "dalkarl, omgifven af hund och getter" (1838), Egron Lundgren tog tre medaljer samma år, bland annat för en modellfigur, och Scholander gaf utkast till auktionskammare, ridskola och badinrättning, helt andra ämnen än de fantastiska uppgifter, som förut sysselsatt Desprez' lärjungar. Det var således i det hela en ny fläkt, som bröt in med början af 1840-talet, hvilket decennium i akademiens häfder var i flere afseenden epokgörande, — en fläkt af verklighetssträfvan och af lyftning, som vardt betydelsefull för framtiden.

Det oaktadt var man missnöjd med akademien, men det har man varit både förut och efteråt, ibland med, ibland utan skäl. Att sådant inträffar, är en naturlig sak, likasom det också är en naturlig sak, att menskliga inrättningar icke alltid kunna vara eller synas vara fullkomliga. Här likasom i allt timligt gälla Shakspeares ord:

"I menskors öden gifvas ebb och flod".

Det hela är en tidsfråga, och det går öfver, antingen af sig sjelf som 1820 eller genom ändamålsenlig reform som 1846. Historien är och förblir en vishetskälla, ty huru tiderna förändras, är menniskans väsen i grunden det samma, och inga stormar, icke ens lidelsernas, vara evigt.

Det nämnda missnöjet tog sig uttryck både hos allmänheten och hos konstnärerna. Hvad allmänheten angår, hade den genom akademiens lif och onekligen genom hennes verksamhet småningom fostrats till en viss böjelse för konst, hvilken visserligen yttrade sig i en tvifvelaktig dilettantism och i det hänseendet äfven gjorde sig bred inom sjelfva akademiens utställningar, men som

också på ett sundt sätt framträdde i ett verkligen storartadt mecenatskap och en ifver att grunda enskilda konstsamlingar, som vi i vår framåtskridna och äfven rikare tid ej känna mycket till. Det enda, som återstår af detta skedes konstbefordrande inrättningar utanför akademien, är den nu mer än halfsekelgamla Konstföreningen, som stiftades 1832 och med sin aktningsvärda verksamhet gjort mycket godt både åt konstnärer och publik, om den också ej kunnat undgå att hylla och uppmuntra konstdilettantismen.

Under de första åren af sin tillvaro hade denna förening anordnat utställningar af "konstverk, som ur enskilda och publika samlingar blifvit välvilligt meddelade"; men 1841 öppnade den "sin femte exposition, innefattande en historiskt och kronologiskt ordnad följd af målningar utaf svenske konstidkare". Denna utställning, som innehöll 392 nummer, började med 1500-talet och slutade med de yngste af tidens målare, Lundgren, Boklund, Billing och Zoll. Den förtjenstfulla katalogen, som meddelar biografiska underrättelser om konstnärerna, inledes med ett förord, som utgör delvis en kort skildring af konstens tidigare öden i vårt land. Härvid erkännes visserligen, att med akademiens stiftelse "kom konstbildningen på en fast och orubblig fot", och att "sedan akademien hunnit komma i verksamhet, hafva nästan alla svenske konstnärer derstädes vunnit sin bildning". Men derefter tillägges: "Också har det inom dylika stiftelser vanliga fenomenet icke uteblifvit, att nämligen de idéer, som hos de förste stiftande mästarne voro ledande, troget fortplantats. Den uppmärksamme granskaren skall derför utan svårighet finna, huruledes vår svenska konstskola aldrig förnekat sitt fransyska skaplynne, och huru-

ledes ända till senare tider finnas spår af 1740- och 50-talets konstsmak i Paris. Också hafva nästan alla målare, som egt tillfälle till studier utomlands, skyndat att företrädesvis begagna fransyska mönster och undervisningsanstalter. Undantagen härifrån äro få, och det märkligaste är Hasselgren.“ Som man ser, ligger häruti något sant, eftersom vår konst verkligen haft det nämnda ursprunget och länge var af Paris beroende; men att våra konstnärer ej sökt annat än franska mönster äfven under den (1841) senast flydda tiden, var ett misstag, såsom vi redan sett. Det sagda, ehuru i viss mån ej fullt vänligt mot akademien såsom organisation, var dock mildt i formen och framstäldes objektivt med försök att stödja sig på historiska förhållanden, och akademiens äldre medlemmar voro i historisk följd ganska väl representerade på utställningen.

Men det antydda missnöjet med akademien tog sig hufvudsakligen luft inom kritiken och i all synnerhet i tidskriften “Frey“, der den bekante författaren Nils Arfwidsson väl anstälde en i flere hänseenden förträfflig och lärorik skärskådning af utställningen, men lät denna kritik föregås af en inledning om den svenska konstens brist på nationel ursprunglighet, — något som ju är ett allmänt erkändt, enkelt och naturligt förhållande, eftersom all odling hos oss ytterst berott på invandring; ty, som Tegnér säger:

“Blott barbariet var en gång fosterländskt“.

Äfven detta var ej så illa menadt, om ock kritikerns tal om vår konsts “menlöshet“ smakade nog mycket af ensidigt förutfattad åsigt, ty porträttmålningen, skulpturen och den sakta, men säkert sig utvecklande verklighetsriktning, som vi ofvan antydt, talade dock om, att man

äfven i Sverige sökte följa med, åtminstone efter råd och lägenhet, likasom ju alltid kulturvågorna från kontinenten först senare och med mattadt böljslag nått våra aflägsna kuster. Men i denna inledning förekommer äfven en ganska bitter och ej så litet hånande skildring af akademien, hvilken skildring får en viss betydelse genom mannen, som frambar den och förmodligen icke gjort det, så vida han ej ansett sig föra den bildade allmänhetens talan i en ansedd tidskrift och vid ett vigtigt tillfälle. För att ge ett begrepp om framställningen, må följande här anföras. Han säger, att medan man vaknat till lif öfverallt utomlands, fortlefde man i Sverige länge nog på arfvet efter Sergel och Masreliez. "Detta arf var visserligen ej att försmå", fortsätter han, "om man förstått att göra det fruktbärande, utvidga och föröka det; ty den platta, fräcka och fadda manierismen hade dessa män, den ena genom sitt snille och båda genom sin bättre anda afskuddat sig och den svenska konsten. Men dervid stannade ock framstegen. Den så kallade 'Akademien' hade i all ro monopoliserat konsterna, och den enda revolution den undergick var, att den en vacker dag kallade sig 'Fria konsternas Akademi' i stället för 'Målare- och Bildhuggare-Akademien'. Detta var dock blott ett talesätt, ty konsten blef lika ofri efteråt som förut. Inom akademiens sköte voro hierarkien och slentrianen fullständigt organiserade." Derpå lemnar han en drastisk teckning af denna organisation, som här förbigås. "Ett oredigt sorl från det vaknande konstnärslifvet på andra sidan Östersjön trängde väl då och då ända fram till akademiens sessionssal, men man lyssnade icke dertill af fruktan att störas i sitt lugn och sina illusioner, ... och denna fruktan, som, om den också ej

delades af alla, likväl af ingen särdeles allvarsamt bekämpades, har alstrat det högst egna fenomenet att, under det akademien egt anslag till icke obetydligt belopp för danande af konstnärer utomlands, hafva likväl de tre nu lefvande målare, hvilkas namn inom landet under ett par tre tiotal af år egt det största anseende, aldrig begagnat dessa anslag och aldrig studerat konsten eller naturen utom Skandinavien!"

Ehuru uttrycket är för strängt och hänsynslöst formuleradt, i synnerhet i de utelemnade tiraderna af detta utbrott, kan det icke nekas, att det innehåller en del sanning, och betraktar man akademien så ensidigt, att hon egentligen representerades af de tre här åsyftade lärarne, hvilka ej kunde vara några andra än Fahlcrantz, Westin och Sandberg, så träffar nog anmärkningen sitt mål. Ännu betydelsefullare blir detta yttrande, då det sammanställes med Qvarnströms nyss anförda bref, såsom ett uttryck af hvad konstnärerna sjelfva tänkte om den akademiska undervisningen under de "menlösa" tiderna. Slutligen är det ett faktum, att det sällskap, som något senare, 1846, stiftades under namn af "Konstnärsgillet", och som genom föredrag och utställningar sökte verka för konstnärernas bildning, utgick från en misstämning mot statens konstläroverk och ville vara "en de yngre konstnärernas emancipationsakt från akademien och proklamationen af en mera mångsidig och framförallt mera nationel riktning i den svenska konsten". Detta missnöje tog sig äfven, såsom Estlander anmärker, uttryck dels i tidningar, till exempel i "Svenska Biet" 1844, dels särskildt i ett minnestal 1853 inom konstnärsgillet öfver den tidigt aflidne Blommér, hvilken var den konstnär, som tagit djupast intryck af de ånyo

framträdande lärorna och åsigterna om den nordiska mytens och forndiktens användning i konsten.

Men — det är också ett faktum, som vid sidan af och emot allt detta måste kraftigt framhållas, nämligen att akademien i många år arbetat på sin reorganisation, ett arbete, som började 1836 och slutade först 1849. För öfrigt blefvo flere smärre förändringar och förbättringar efter hvarandra införda, såsom då sekreteraren major Gerss i mars 1838 förklarade sig villig att kostnadsfritt hålla föreläsningar i konstens historia, hvaruti han sedan i början på 1840-talet efterföljdes af professor Way, och hvarigenom en under den förra striden anmärkt brist nödtorfteligen afhjelptes, — eller då akademien i november 1839 på förslag af Gillberg första gången beslöt att antaga en qvinlig modell, — eller då Nyström såsom sekreterare med år 1845 började lemna den årliga redogörelsen för konstens utveckling ej blott i Sverige, utan i Europa, i hvilket företag han sedan på ett så utmärkt sätt följdes af sin efterträdare Scholander. Men för den nämnda fullständiga omorganisationen var det vigtiga steget, att en komité nedsattes, bestående af Blom, Fahlcrantz, Sandberg, Anckarsvärd och Nyström, för att "undersöka anledningen dertill, att i skolorna studiet ej bedrefs med den ordning, flit och uppmärksamhet, som vederborde", hvilken komité den 17 juni 1839 afgaf ett vidlyftigt svar. Efter att ha utredt frågan om akademiens uppgift såsom högsta vårdarinna om konsten i landet och på samma gång ungdomens uppfostrarinna, beklagade komitén, att akademiens sammankomster uteslutande egnades åt regleringen af ekonomien, till besvarande af kungliga remisser och åt de bestyr, hon hade att sköta i egenskap af skoldirektion, under det att man

aldrig uppfylde statuternas § XVI, som bjöd, att man skulle vid qvartalsmötena "conferera om det, som rörer konsterna". Felet ansåg komitén ligga deri, att stadgarna, hvilkas kärna var god, i detaljer och tillämpning föråldrats. Den danska akademiens stadgar, som i det hela liknade vår egen akademies och tillkommit ungefär samtidigt, hade redan 1814 blifvit omarbetade. I sammanhang härmed gafs nu ett förslag till omordnande af läroverket.

Imellertid var akademien samtidigt upptagen af ett annat stort och vigtigt ärende, nämligen tillbyggnad och reparation af sitt hus. I synnerhet året 1840 upptogs af vidlyftiga öfverläggningar härom, och efter åtskilliga stridigheter faststäldes öfverste Bloms förslag till om- och påbyggnad, hvarigenom akademien skulle få en tillökning af 23 större och mindre rum för en summa af 61,800 rdr b:co. Fullt färdigt var det hela ej förr än 1848, då akademien på sin högtidsdag, som den tiden var den 21 mars, första gången hade offentlig sammankomst i den stora sessionssalen.

Innan dess hade hon ändtligen den 20 maj 1846 fått af Kongl. Maj:t stadfästa de förnyade stadgar, som utgjorde en grundlig omarbetning af de gamla från 1773, de der "under tidens lopp befunnits kräfva åtskilliga, efter förändrade förhållanden lämpade jemkningar". Härtill knöto sig dels Kongl. Maj:ts nådiga reglemente angående resestipendierna, dels ock särskildt reglemente för akademiens undervisningsverk, begge utfärdade 1849 och kontrasignerade, liksom stadgarna, af ecklesiastikministern, ty från och med den 30 december 1837 skulle frågor rörande akademien, hvilka förut föredragits genom Kammarexpeditionen, behandlas af Ecklesiastik-departe-

mentets expedition. Slutligen hade statsanslaget 1841 i januari ökats med 4,000 rdr, och samma år på sommaren faststäldes en interims-stat, slutande på en summa af 16,333 rdr 16 sk. b:co, i hvilken stat för första gången resestipendierna upptagas i svenskt mynt till 5,333 rdr 16 sk., ej i Hamb. banco. Utrymmet och afsigten med denna öfverblick förbjuda dock närmare detaljering af dessa för akademiens organisation och framtida lif vigtiga handlingar.

* *
*

Slutet af 1840-talet bildade en vigtig vändpunkt i akademiens lif. Hon öfvergaf då på fullt allvar sin under vårt århundrades förra hälft mer eller mindre famlande vandring, för att med stärkta krafter, klart uttryckta åsigter och ett högt syfte gå framåt. Det nya skede, som kan anses börja 1850, är må hända icke ännu afslutadt, ehuru dock tidens tecken tyda på, att äfven här "det gamla är förgånget". Att skildra denna oss närmast liggande tid, kan icke nu vara en minnestecknares uppgift; han har blott att i korta drag redogöra för dess skaplynne och framhålla dess ledande män, nämligen bland dem som gått hädan, samt påpeka de vigtigaste fakta i afseende på organisationens förändringar.

Den yttre händelse, som särskildt är epokgörande, är anläggningen af Nationalmuseum. Det var ett stort byggnadsverk, det största näst kungliga slottet, som åter samlade intresset och krafterna kring sig, om det också måste beklagas, att detta monument, rest åt konsten i Sveriges hufvudstad, icke är ett verk af en svensk man. Scholander hemkallades 1846 från sin stipendieresa för att utarbeta ritningar, men erhöll, som bekant, ej åt sig

uppdraget det slutliga utförandet. Dock — han var derför ej förlorad för den svenska byggnadskonsten. Tvärtom, han vardt hennes pånyttfödare, den förste sjelfständigt alstrande arkitekt efter Adelcrantz, och han kan derför sägas ha varit med om att lägga grunden till en ny och gedignare konstbildning i landet, dels genom sin egen konstnärsverksamhet, dels och mest genom den arkitekt-skola, som han bildade. Det var återigen arkitekturen, som gaf den sunda basen för utvecklingen. Fantasteriet med deraf alstrad nyckfullhet eller tomhet var försvunnet; konsten vardt, hvad hon måste vara: vuxen ur verklighetens mark, men sträfvande med tinnar och tankar mot höjden. I det hänseendet var Scholander detta sista skedes representativa man, kring hvilken de nya krafterna samlades, sedan de gamle, Sandberg, Westin och Krafft, Limnell och Fahlcrantz så småningom troppat af.

Men om arkitekturen och med henne äfven dekorationen under närmast flydda tider nått en blomstring, hvilken är lika glädjande, som den utvecklat sig snabbt och äfven säkert, så har bildhuggeriet icke sjunkit, ehuru det af brist på den äldre tidens vackra mecenatskap öfvas i mindre utsträckning, och måleriet har nått en lyftning och en utbredning, som äro aktningsbjudande hos ett litet folk, så mycket mera, som det vunnit rättvist erkännande äfven i konstens stora brännpunkter. Från en falsk idealitets konstgjorda moln har den bildande konsten närmat sig lif och verklighet i uppfattningen, likasom den i framställningen sökt att efter genomgångna studier i hemmet fullkomna dessa genom fortsatt studium af de tekniska framstegen i de stora kulturländerna. För denna utbildning ha bildhuggarne som förr rest till Rom, men

i senare tider äfven till Paris; målarne höllo sig, lockade af norrmännens utvecklade konst, länge till Düsseldorff, men ha sedan sökt München och framför allt Paris. Väl har verklighetsskildringen och, i samband med den, utflyttningen haft ett par betänkliga följder, nämligen dels ett öfverdrifvet hängifvande åt konstens yttre sida, hvilket lätt kan leda till uteslutande sinnesretning och poesilös materialism, dels ock ett kosmopolitiskt upptagande af företrädesvis främmande verklighet, med försummande af det nationela och folkliga, som dock är och blir konstens naturliga moderjord. Men det har ingen fara. Konstens historia visar gång på gång sådana öfverdrifter såsom en nödvändig reaktion och en öfvergående form, ty ur grumlet går dock till sist det andliga klaradt och segrande fram. Och hvad åsidosättandet af det nationela beträffar, så behöfves det, för att göra konsten verkligt hemtam, blott att de förra tidernas storartade mecenatskap åter vaknar till allmännare lif hos vårt folk, så att det inser, att konstens verk icke äro onödiga lyxartiklar, utan tillhöra all civilisation såsom dess mätare från en särskild synpunkt, och vidare att staten, sedan den gifvit våra konstnärer uppfostran, efter dennas slut, när de lyckliga stipendieåren äro förflutna, icke förskjuter dem mera än den teoretiska eller praktiska bildningens ämnesvenner, utan bereder dem, såsom den förste mecenaten, sysselsättning och uppehälle, genom att använda dem för det allmännas räkning till prydande af offentliga byggnader och lokaler på ett för en civiliserad stat värdigt sätt. Stockholms slott och Nationalmuseum vänta ännu delvis på sin konstnärliga utstyrsel.

Af akademiens bortgångne ledamöter, som under detta sista skede bidragit att i den nämnda riktnin-

5

gen föra vår konst framåt, må här påminnas om några, nämligen Molin, den fantasirike improvisatören i plastisk form, om ett sådant uttryck må tillåtas, — Egron Lundgren, mannen med den saftiga penseln, den lifliga pennan och det känsliga hjertat, — Troili, den mångbildade, djupsinnige humoristen, hvars porträtt ej sällan gjorde intryck af musik, och hvars melodier ofta skänkte fantasien plastiska bilder, — Boklund, den redbare konstnären och förträfflige läraren, som i nära ett och ett halft decennium var akademiens direktör, — Höckert, den snillrike färgvirtuosen, som på allvar återknöt sambandet mellan vår målarkonst och Paris, der han på verldsexpositionen 1855 eröfrade den stora guldmedaljen, — Markus Larsson, den geniale, aldrig fullt civiliserade naturpoeten i färger, hvars naturel hade i sig något af berserkalynne både i konsten och i lifvet, — Ruben, kopparstickaren, den siste odlaren af en ädel konst, som under förra århundradet hade så många framstående målsmän i vårt land, — Edvard Bergh, den finkänslige tolken af Mälardalens intima naturskönhet, han, som först på allvar visade oss de olika trädslagens, framför allt den nordiska björkens, sanna karakter, — och först och sist Scholander, den mångkunnige mästaren i alla former för det skönas framträdande i konsten.

Hvad organisationen beträffar, återstå blott några vigtiga fakta att omnämna. Riksdagens frikostighet visade sig på flere sätt, först genom anslag för inköp af svenska konstnärers arbeten i afsigt att söka fästa dem vid fosterlandet. Härmed gjordes början 1854, och sådana konstverk inköptes under de följande årens utställningar af akademiens särskilda nämnd, till dess de dertill anslagna medlen 1874 öfverflyttades från akademiens stat

till nationalmuseets, och de användas numera, som bekant, af statens inköpsnämnd. Vidare ökades 1858 anslaget till akademien med 7,500 rdr rmt, och resestipendierna jemnades till 8,000 rdr, så att den summa, som genom den nya staten stod till hennes förfogande, var 32,000 rdr. En märklig förändring inträffade 1863, då riksdagen anslog 4,000 rdr årligen för undervisning af qvinliga elever. Akademien hade enligt § XI i de äldsta stadgarna haft rätt att utse qvinliga ledamöter, och sådana invaldes äfven, som vi ofvan sett; men för undervisningen af qvinnor hade ingenting gjorts. År 1824 inkom till akademien en skrift med begäran från ett par mademoiseller Wåhlin att i likhet med manliga konstidkare få åtnjuta akademiens handledning, men denna begäran afslogs af brist på medel. Fyrtio år senare i september 1864 började den qvinliga afdelningen af skolan sin verksamhet, och riksdagen har icke haft anledning att ångra en liberalitet, som till exempel icke återfinnes i vårt grannland Danmark. Året 1866, som för öfrigt är märkligt genom den stora skandinaviska konstutställningen i Stockholm, blef dessutom äfven ett bemärkelseår för akademien, emedan hennes stadgar då förnyades genom kunglig sanktion den 2 januari, hvarjemte i slutet af samma år ny stat faststäldes, slutande på en summa af 53,000 rdr rmt. Reglementet för skolan, som blifvit revideradt 1860, omarbetades ånyo och antogs i denna nya form den 26 februari 1870. Slutligen ökades staten sista gången 1878 till 60,800 kr, och denna gäller ännu. I sammanhang dermed omarbetades stadgarna på nytt och faststäldes i sin nu varande form af Kongl. Maj:t den 1 november 1878, hvarjemte det är att märka, att samma år de tre resestipendierna ökades till 3,000 kr hvardera för år och nytt

reglemente för dem utfärdades, samt att elementar-teckningsskolan 1879 indrogs. Sålunda har akademien under detta skede sökt efter bästa förmåga gång på gång reformera sig sjelf. Undervisningen skötes nu efter det af Kongl. Maj:t senast faststälda reglemente af den 16 september 1881, och det torde rimligtvis ännu vara för tidigt att fälla någon dom öfver dess frukter och ändamålsenlighet. Men ett må anses som säkert, att hvad professor Estlander yttrade 1867, gäller äfven nu. "Den tekniska grund", säger han, "som för närvarande lägges för konstnärsskickligheten, är säkrare och omsorgsfullare än någonsin tillförene. Men det kan också obesedt antagas, att akademien icke kunnat vara utan anpart i den högre konstnärlighet och den bestämdare hållning, som utmärker konstnärsgenerationerna efter 1850." Ja, att detta numera gäller i ännu högre grad än för ett par tiotal af år sedan, derom vittnar det obestridliga faktum, att akademien år efter år utsändt — visserligen inga mästare, eftersom hon ej har någon "Meisterklasse", men kunniga lärjungar, och att det nu lefvande slägtet af konstnärer, vare sig dessa hylla hennes hundrafemtio år gamla banér eller icke, utgått ur hennes skola och hafva att tacka henne för sin första utbildning.

* *

*

Blickar man nu tillbaka på akademiens lif under de flydda hundrafemtio åren, så finner man, att hon efter en ringa början snart nog vann i växtkraft, så att hon före slutet af förra århundradet nådde en i vissa hänseenden betydande höjdpunkt förnämligast genom Sergels ädla konst, — att hon derefter under förra hälften af vårt århundrade först gick ned till en medelmåttig stånd-

punkt, men sedan småningom åter höjde sig, tack vare Sergels efterföljare på skulpturens område, hvilket hittills tyckes ha varit företrädesvis egnadt för svensk konstskicklighet, men äfven genom ett allt trognare och ödmjukare närmande till naturen, all skönhets källa, och genom en, af de utländska studieresorna förmedlad, allt mera fruktbringande anslutning till den stora europeiska konstutvecklingen, — samt slutligen att på denna grundval det svenska måleriet i senare tid vunnit en betydande lyftning. I detta har hon alltjemt varit och skall äfven genom sitt inflytande förblifva den svenska konstens vårdarinna och uppfostrarinna, värdigt stödd af regering och riksdag, af land och folk. Men någon ny höjdpunkt kan hon ännu ej anses hafva nått. Tecknet derpå skulle vara, att hon mäktat åt vår konst gifva pregeln af en svensk skola, och dit komma vi först, när det nationela och fosterländska, men i stor och liberal omfattning, utan alla band af småsinne eller afstängning från ytterverlden, blir icke den uteslutande, men den hufvudsakliga roten för konstens uppfattning och framställning af lifvet. Denna bör i verkligheten bli en konst i främsta rummet för det svenska folket, bli folklig, demokratisk i bästa mening, icke blott en konst för en aristokratisk krets af artistiskt bildade kännare och konstälskare eller för svärmiska sinnen, fylda af kosmopolitiska drömbilder. Utan de historiska förutsättningarnas fasta mark är det fara värdt, att konstens lif blir ett skenlif i dubbel mening. Hon skall afspegla sin tid och med sina medel ge förklaring åt detta folks föreställningar och visa sitt förhållande till det ideal, som hon alltid och nödvändigt eger, huru långt hon än må vara kommen i verklighetsdyrkan. Äfven för henne gäller det vackra ordet:

"Lyssna till den granens susning,
Vid hvars rot ditt bo är fästadt".

Deri finner minnestecknaren för sin del akademiens närmaste mål. Må hon sträfva derefter, fasthållande i vördnadsfull åtanke inskriften på Carl Gustaf Tessins medalj från 1735:

Formatur ad justum

eller i kanslirådet Berchs samtida öfversättning:

Det får skick efter det rätta.

Då denna minnesskrift, hvars utarbetande först kunde börja med juni månad detta år, till följd af sin natur förbjöd anbringande under texten af noter och hänvisningar, meddelas här en förteckning på de källor, hvilka vid dess sammanfattande rådfrågats:

Anmärkningar vid Svenska Posttidningarne, 1735.

Professor P. Flodings tryckta brochyrer i Gahm-Persons samlingar å Upsala universitets bibliotek.

Tal af Öfverintendenten friherre Carl Fredrik Adelcrantz den 10 juni 1795.

Reflexioner öfver Expositionen et. c. år 1796 (af Thure Wennberg) med bilaga: Relation af Lor. Pasch.

Förteckning på Kongl. Svenska Målare- och Bildhuggare-Academiens Expositioner från 1798 och vidare framåt till och med 1838.

Anmärkningar i anledning af K. M.- och B.-Academiens Exposition 1808, utgifne af G. A. Silfverstolpe.

Strödda anteckningar af T(hure) W(ennberg). Första häftet. Reflexioner öfver Expositionen et. c. 1815.

Bihang till Betraktelserne öfver de båda konst-expositionerne et. c. 1818.

Försök till ledning vid konst-arbetens bedömande, föranledt af Expositionen uti Kongl. Akademien för de fria Konsterne et. c. 1822.

Stockholm af J. Elers. Del. IV.

Svensk Literatur-tidning. Upsala 1815, 1816 och 1818.

Tal den 21 Mars 1835 i Kongl. Akademien för de fria konsterne till firande af Akademiens hundraåriga tillvarelse. Af F. Silfverstolpe (i »Några Återblickar på Rygtets, Snillets och Konsternas verld», Stockholm 1841).

Thorvaldsen og hans Kunst. Af Martin Hammerich. Köbenhavn 1870.

Katalog öfver Konstföreningens offentliga exposition af Svenske Målares arbeten; öppnad i Maj 1841.

Målare-Lexikon et. c. Af Fredrik Boye. Stockholm 1833.

Frey, Tidskrift för vetenskap och konst. 1841. Häft. II. Bildande konst. Af N. Arfwidsson.

De bildande konsternas historia et. c. af C. G. Estlander.

Biografiskt Lexikon.

Kongl Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets Akademiens Handlingar.

Kongl. Akademiens för de fria konsterna stadgar och skolreglementen samt dess protokoll från 1768, jemte ett handskrifvet, af öfverintendenten G. Söderberg verkställdt utdrag ur kungabref och matrikel, hvilket är förvaradt i akademiens arkiv.

RÄTTELSE.

Sid. 12 rad 7 nedifrån står: 1767 läs 1757.

